

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ТЕХНИКА ФАКУЛЬТЕТИ
КАСБИЙ ТАЪЛИМ КАФЕДРАСИ

**«Метрология, стандартлаштириш ва
сертификатлаштириш асослари»**

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

Тузувчи:

к.ўқ.А.Т.Умиров

Термиз- 2017.

КИРИШ

"Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари" фанини ўрганишдан мақсад: талабаларда Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида телекоммуникация хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ бўлган метрологик таъминот, соҳага ИСО 9000:2000 стандартлари асосида сифат менежменти тизимини жорий қилиш, стандартлаштириш ишлари ва сертификатлаштириш муолажалари бўйича масалалар билан шуғулланиш, ҳамда меъёрий-техник ҳужжатлар ва соҳа стандартлари билан ишлаш борасида етарли билим ва малакаларни ҳосил қилишдир. Асосий вазифаси эса талабаларга узлуксиз таълим тизимида "Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш" асослари бўйича мукаммал билим беришдир.

Ушбу фан намунавий ўқув режасининг умумқасбий фанлар блокига киритилган бўлиб, бакалавриятнинг барча таълим йўналишлари бўйича таълим олувчи талабалар учун мўлжалланган. Ушбу фанни ўрганиш натижасида талабалар метрология бўйича асосий қоидаларни, талаблар ва меъёрларни, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш бўйича меъёрий ҳужжатлар билан ишлашни билиши ва мавжуд билимларини, тажрибаларини амалий фаолиятда қўллай билиши лозим ҳисобланади. Бу ҳозирги кунда, айниқса, халқаро стандартларнинг талабларига мос келувчи маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва унинг рақобатбардошлилигини таъминлашда долзарб масалалардан бири саналади.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича асосий мақсад маҳсулотлар ва хизматлар сифатини таъминлашдир.

1-майруза. «Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари» фанининг мақсади ва метрология бўйича асосий атамалар

Режа:

1. Фаннинг мақсади ва метрология бўйича асосий атамалар ва тушунчалар.

1. Метрология бўйича асосий атамалар ва таърифлар “Tst 45.025.2000. Метрологик таъминот. Атамалар.” тармоқ стандартида келтирилган. Қуйида асосий атамалар ва таърифларни келтирамиз:

1. *Метрология (ўлчовишунослик)* – ўлчаш, усул ва воситаларнинг бирлигини ва талаб қилинган аниқликка эришиш йўллари таъминлайдиган фан.

2. *Ўлчаш* махсус техник воситалар ёрдамида физик катталиклар қийматларини тажриба йўли билан топиш демакдир.

3. *Ўлчаш воситаси* нормалаштирилган метрологик тавсифга эга бўлган ўлчаш асбобидир. Ўлчаш воситаси, ўз навбатида, ўлчов, ўлчаш ўзгартиргичлари, ўлчов асбоблари, ўлчаш ахборот тизими ва ўлчаш қурилмалари каби туркумларга бўлинади.

4. *Ўлчов* деб, берилган ўлчамли физик катталикларни қайта тиклаш учун мўлжалланган ўлчаш воситасига айтилади. Ўлчовлар бир қийматли, кўп қийматли ва ўлчовлар тўпламидан иборат бўлади. Бир қийматли ўлчовлар бир хил ўлчамли физик катталиклари қайта ўлчайди. Масалан: ўзгармас сиғимли конденсаторлар, қадок тошлар. Бир қийматли ўлчовлардан тўпламлар ва магазинлар ташкил топади. Кўп қийматли ўлчовларга бўлинмалар чизғичлар, индуктивлик вариометри ва ўзгарувчан сиғимли конденсатор мисол бўлади. Ўлчовлар тўплами деб, махсус танланган, фақат алоҳидагина эмас, балки турли бирикмаларда турли ўлчамли қатор бир номли катталикларни қайта ўлчаш мақсадида қўлланиладиган ўлчовлар мажмуи айтилади.

5. *Ўлчаш асбоби (прибор)* деб, кузатувчи идрок қилиши учун қулай шаклдаги ўлчов информацияси сигналини ишлаб чиқишга хизмат қиладиган ўлчаш воситасига айтилади.

6. *Ўлчаш ўзгартиргичи* - ўлчашга доир ахборотни узатиш, ўзгартириш, ишлов бериш ва сақлаш учун қулай бўлган, аммо кузатувчи бевосита идрок қилиши мумкин бўлмайдиган шаклдаги сигнални ишлаб чиқиш учун хизмат қиладиган ўлчаш воситасидир.

7. *Намуна ўлчаш воситалари* иш ўлчаш асбобларини текшириш ва уларни ўзлари бўйича даражалашга хизмат қилади.

8. *Эталонлар* деб, фан ва техниканинг энг юксак савиясида аниқлик билан ишланган намунавий ўлчовларга айтилади.

9. *Ўлчов бирлиги* ўлчаш натижаси кўрсатилган бирликда ифодаланган ва ўлчаш хатолиги берилган эҳтимолликда маълум бўлган ўлчаш ҳолатидир.

10. *Ўлчаш аниқлиги* ўлчаш катталигининг ҳақиқий қийматларига ўлчаш натижаларининг яқинлигини акс эттирувчи ўлчаш сифатидир.

11. *Ўлчаш хатолиги* ўлчаш натижасининг ўлчанаётган катталиқнинг асл қийматидан фарқланишидир.

12. *Физикавий катталиқнинг асл қиймати* хатоликлардан холи бўлган қийматдир.

13. *Ўлчанаётган катталиқнинг ҳақиқий қиймати* йўл қўйилган хатоликлар таъсирида олинган натижалар қийматидир.

14. *Ўлчаш объекти* у ёки бу физик катталиқдир.

15. *Ўлчашлар бирлиги* - бу ўлчаш ҳолати бўлиб, унда ўлчаш натижалари, катталиқларнинг қонунлаштирилган бирликларда ифодаланган бўлади, ўлчаш хатоликлари эса берилган эҳтимолият билан ўрнатилган чегарадан ташқарига чиқмайди.

16. *Қонунлаштирувчи метрология* - бу метрологиянинг бир қисми бўлиб метрология бўйича миллий орган томонидан амалга ошириладиган фаолиятга тааллуқли ва бирликлар, ўлчаш воситалари, ўлчаш лабораторияларига доир давлат талабларига эга.

17. *Метрология хизмати* - бу ўлчашларнинг метрологик таъминоти учун масъул бўлган корхона, алоҳида ташкилот ва ташкилотлар уюшмасининг хизмати бўлиб уларга ўлчамларнинг метрологик таъминоти учун жавобгарлик юкланган.

18. *Ўлчаш воситаларининг қиёсланиши олиб бориш учун метрологик хизматни аккредитлаш* - бу қиёслашишларини бажаришга давлат томонидан, давлатнинг ишончли вакили томонидан расмий тан олиниши.

19. *Ўлчаш воситасини қиёслаш усули* - бу қиёслаш схемаси бўйича юқоридаги ўлчаш воситаларидан қуйидаги ўлчаш воситаларига бирликнинг ўлчамини узатиш усули.

20. *Ўлчаш воситаларининг қиёслаш натижаларини расмийлаштириш* - бу ўлчаш воситаларини қиёслаш натижалари бўйича расмий ҳужжатни тузиш ва ўлчаш воситасини яроқлилигини кўрсатиш.

21. *Ўлчаш воситаларини таққослаш* - бу систематик хатоликларни аниқлаш учун ўлчаш воситасини эталон ёки ўша турдаги намуна ўлчаш воситасига солиштириш, яъни ўлчовни ўлчов билан, приборни прибор билан.

22. *Ўлчовлар мажмуини калибрлаш* - бу бирлаштириб ўлчашлар воситасидаги ўлчовларни ва ўлчовлар мажмуасини қиёслаш.

23. *Базавий (асос) метрология хизмати* - бу алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги хизмат бўлиб, бириктирилган хўжалик юритувчи субъектларнинг метрологик таъминот масалалари бўйича иш фаолиятини мувофиқлаштиради.

24. *Давлат метрология назорати* - бу давлат метрология хизмати органи томонидан ўлчаш воситаларининг тури ва қиёсланиши, сотилиши ва уларнинг прокатини лицензиялаш бўйича фаолиятдир.

25. *Давлат метрология текшируви* - бу давлат метрология хизмати органи томонидан амалга ошириладиган метрология қоидаларига риоя қилиниши текшириш мақсадидаги фаолиятдир.

26. *Ўлчанадиган катталиқ* - ўлчашга тортиладиган катталиқ.

27. *Ўлчаш воситасини калибрлаш* - бу калибрлаш лабораторияси томонидан ўлчаш воситасининг метрологик характеристикаси ҳақиқий қийматларини ва қўлланилишга яроқлилигини аниқлаш ва тасдиқлаш мақсадидаги муолажалар мажмуидир.

28. *Ўлчаш воситаларини қиёслаш* - бу Давлат метрология хизмати органи томонидан бажариладиган ўлчаш воситаларининг ўрнатилган техник талабларга мослигини аниқлаш ва тасдиқлаш мақсадидаги тадбирлар мажмуидир.

29. *Ўлчаш аниқлиги* - бу ўлчаш натижаларини ва ўлчанаётган катталик ҳақиқий қийматининг мос келиш даражасидир.

2-март. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида метрология хизмати ва метрология бўйича халқаро ташкилотлар.

Режа:

- 1. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида метрология хизмати.**
- 2. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида метрологик таъминот.**
- 3. Метрология бўйича халқаро ташкилотлар.**

1. Ўзбекистон Республикасининг «Метрология тўғрисида»ги Қонуни (11-модда) томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг метрологик хизматлари ўлчаш бирлигини таъминлаш ва метрологик назоратни амалга ошириш бўйича ишларни бажариш учун зарур бўлган ҳолларда ташкил этилиши белгилаб қўйилган.

Ҳозирги вақтда Тизимда ўлчаш воситаларини қиёслаш, калибрлаш, таъмирлаш ва метрологик шаҳодатлаш ҳуқуқига эга бўлган учта аккредитланган метрологик хизматлари ишлаб турибди: Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги Фан-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази қошидаги Асос метрология хизмати, Радиоалоқа, радиоэшиттириш ва телевидение маркази ҳамда «Ўзбектелеком» АК «Шаҳарлараро алоқа корхонаси» филиалидаги метрология хизматлари.

Фан-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази қошидаги Асос метрология хизматининг қиёслаш ва таъмирлаш лабораторияси соҳавий ҳисобланади ва у соҳадаги барча хўжалик юритувчи субъектлар учун таъмирлаш ва қиёслаш ишларини ўтказиш ҳуқуқига эга. Охириги иккита хизмат аккредитлаш соҳасига мувофиқ хўжалик юритувчи субъектларнинг ички эҳтиёжлари учун зарур бўлган ўлчаш воситаларини таъмирлаш ва қиёслаш ҳуқуқига эгадирлар. Ушбу метрологик хизматлар ўз фаолиятларини амалга оширишлари учун намунавий ўлчаш воситалари, ёрдамчи ускуналар ва норматив-техник ҳужжатлар билан таъминланганлар.

Ҳозирги вақтда, метрологик хизматлари йўқ бўлган (ўлчаш воситаларининг тўплами кам бўлганлиги сабабли), алоқа ва ахборотлаштириш соҳасининг хўжалик юритувчи субъектларида ўлчаш воситалари ҳолати, тегишли ҳужжатларда белгиланган вазифа ва мажбуриятлари учун жавобгарлар тайинланган.

Барча метрологик хизматларга ва ўлчаш воситалари ҳолати учун жавобгар шахсларга асосий талаблар - бу ўлчаш воситаларини, қиёслаш ва таъмирлаш ишларини ўз вақтида ўтказиш.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг метрологик хизматларига қиёслаш лабораториялари билан бир қаторда давлат метрология назорати ва текширувига тегишли бўлган соҳадан ташқаридаги ўлчов воситалари учун калибрлаш лабораторияларини тузиш мақсадга мувофиқдир. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида ўлчаш воситаларини калибрлашнинг ташкилий ва техник асосларини жорий қилиш ўлчаш воситалари ҳолатини назорат қилишни осонлаштиришга имкон беради.

«Ўзбектелеком» АК, «Ўзбекистон почтаси» ДАК, «Ўзбекистон интернейшнл» қўшма корхонасида, уяли алоқа компаниялари, Интернетнинг

йирик оператор ва провайдерларининг қайта ташкил қилиниши сабабли уларнинг таркибий бўлинмалари ва филиалларини метрологик таъминлашда муаммолар туғилди.

Табиийки, аккредитлашнинг қисқа соҳаси билан чегараланган мавжуд учта метрологик хизматларнинг фаолияти янги тузилган таркиблар ва бўлинмаларни таъмирлаш ва қиёслаш ишлари билан тўлиқ таъминлай олмайди.

Бу муаммоларни ҳал қилиш учун ва намунавий ўлчаш воситаларини таъмирлаш ва қиёслаш лабораторияларини юқори технология ускуналари билан жиҳозлаш йўли билан мавжуд метрология хизматларининг аккредитлаш соҳасини изчиллик билан кенгайтириш ва мутахассисларни янги техника ҳамда технологиялар билан ишлашнинг замонавий услублари ва ишлаш малакаларини ошириш учун мунтазам равишда ўқитиш зарур.

Фан-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази қошидаги Асос метрология хизмати алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги хўжалик юритувчи субъектларнинг метрологик хизматлари ишларини мувофиқлаштиради.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасининг хўжалик юритувчи субъектларнинг метрология хизматлари ўлчашлар бирлиги ва талаб этилган аниқлигини (ўлчашларни бажариш услубларини ишлаб чиқиш ва шаҳодатлаш, норматив ҳужжатлар лойиҳаларининг метрологик экспертизаси, лойиҳалаш, конструкторлик ва технологик ҳужжатлаштириш ҳамда бошқа турдаги ишлар бўйича) таъминлаш соҳасида муайян фаолиятни амалга оширишда техник ваколатлилигини тан олишга, ихтиёрий равишда аккредитациядан ўтиши мумкин.

2. Метрологик таъминотнинг таркибига Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги, Фан-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази қошидаги Асос метрология хизмати, Телекоммуникациялар ва почта алоқаси соҳасидаги стандартлаштириш бўйича Техника кўмитаси, Давлат алоқа инспекцияси, метрологик хизматлар ва хўжалик юритувчи субъектлари ўлчаш воситаларининг ҳолати учун масъул шахслар киради.

Метрологик таъминот тизими Ўзбекистон Республикаси Давлат ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими билан, Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш Давлат тизими, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш соҳа тизимлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади.

Тизимнинг бошқа давлатларнинг ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимлари ва халқаро органлар билан ўзаро ҳамкорлиги Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатларига, Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги, «Ўзстандарт» агентлигининг норматив ҳужжатларига мувофиқ тартибга солинади.

Давлат метрологик назорати ва текшируви соҳасида қўлланилаётган ўлчаш воситаларининг Давлат Реестрини, метрологик таъминот бўйича стандартлар Давлат Реестрини, аккредитланган метрологик хизматлар ва метрологик лабораториялар Давлат Реестрини юритиш, Тизим бўйича ташкилий-услубий ҳужжатларнинг келишуви, бошқа давлатларнинг ўлчашлар бирлигини таъминлаш Давлат тизимлари билан ўзаро ҳамкорлик қилиш, шу жумладан, синовлар натижаларини ўзаро тан олиш, тур тасдиқланишининг

сертификатлари ва метрологик шаҳодатлаш масалалари бўйича, шунингдек ўлчаш воситаларини қиёслаш услубларини, ўлчаш воситалари устидан давлат метрологик назорати ва текширувини амалга ошириш вазифалари «Ўзстандарт» агентлиги зиммасига юклатилган.

Метрологик хизматларни кўрсатиш бўйича республика Маркази:

- ўлчаш воситалари турини тасдиқлаш бўйича синовларни ўтказиш;
- ўлчаш воситаларини метрологик шаҳодатлаш, ўлчаш воситаларини қиёслаш;
- метрологик хизматлари, марказлари, лабораториялари ўлчаш воситаларининг синовлари ва қиёслашларини ўтказиш ҳуқуқини берувчи аккредитлашни ташкил этиш ва ўтказиш;
- ўлчашларни бажариш услублари ва метрологик фаолиятнинг бошқа муайян турларининг давлат метрологик назоратини амалга оширади.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институти белгиланган ихтисосликлар бўйича кадрлар тайёрлаш (қайта тайёрлаш)ни таъминлайди ва қонунлаштирувчи метрология бўйича ишлаб чиқиладиган соҳа норматив ҳужжатларининг келишувида қатнашади, метрологик хизматлари ва синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича ҳужжатлар экспертизасини ўтказиши.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида метрологик таъминот масалалари Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги томонидан тартибга солинади ва мувофиқлаштирилади.

Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлигининг асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

- Метрология қонун ҳужжатлари, ўлчов воситалари турининг аттестацияси ва тан олиниши масалалари бўйича «Ўзстандарт» агентлиги билан ўзаро ҳамкорлик, Тизим таркибини шакллантириш ва унинг қатнашчиларининг фаолиятини координатлаш бўйича ишларни ташкил этиш;
- Алоқа соҳасидаги минтакавий ҳамдўстлик ва бошқа халқаро ташкилотлар билан Тизимнинг қоида ва меъёрларини ривожлантириш ҳамда уйғунлаштириш масалалари бўйича ўзаро ҳамкорлик қилиш;
- умумсоҳа характеридаги масалаларни ҳал этиш, алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида ўлчашлар бирлигини таъминлашда техник сиёсатни ишлаб чиқиш;
- соҳа метрологик таъминотининг қонун ҳужжатлари базасини ишлаб чиқиш бўйича ишларни ташкил қилиш.

Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш Агентлиги қошидаги телекоммуникациялар ва почта алоқаси соҳасида стандартлаштириш бўйича Техник қўмита қуйидагиларни ишлаб чиқади:

- метрология қонун ҳужжатлари ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш соҳаси ҳўжалик юритувчи субъектларининг метрологик таъминоти борасидаги стратегияни;
- халқаро стандартлар талаблари билан уйғунлаштирилган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш, амалдаги норматив ҳужжатларга ўзгартиришлар

киритиш ёки уларни бекор қилиш, чет эл стандартларидан Тизимни такомиллаштириш мақсадида фойдаланиш бўйича тавсияларни тайёрлайди;

- алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида метрологик хизматларнинг ташкилий схемасини такомиллаштириш ва шакллантириш бўйича тавсияларни тайёрлайди.

Ўзбекистон Республикаси Алоқа вазирлиги (ҳозирда Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги)нинг 1997 йил 11 июлдаги 225-сон буйруғига асосан Фан-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази қошида Асос метрология хизмати ташкил қилинди.

Асос метрология хизмати алоқа ва ахборотлаштириш соҳасининг хўжалик юритувчи субъектларини метрологик таъминоти вазифаларини амалга ошириш бўйича ишларга илмий-техник ва ташкилий-услубий раҳбарликни амалга оширади. Асос метрология хизмати низомга мувофиқ ўлчаш воситаларининг соҳа реестрини юритади, «Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида қўллаш учун тавсия қилинган ўлчаш воситалари каталоги»ни ҳар йили янгилайди.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги Радиоалоқа, радиоэшиттириш ва телевидение маркази қошида, «Ўзбектелеком» АКнинг «Шаҳарлараро алоқа корхонаси» филиалида метрология хизматлари фаолият кўрсатмоқда.

Қонун ҳужжатлари ва норматив актлар, давлат ва соҳа стандартлари талабларини бажариш ва уларга риоя қилиш, лицензия шартлари ва алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида тақдим этилаётган хизматлар сифатини таъминлаш бўйича Давлат назорат органи бўлиб Давлат алоқа инспекцияси ҳисобланади.

Тизим иштирокчиларининг асосий вазифалари улар тўғрисидаги белгиланган тартибда келишилган ва тасдиқланган низомларга мувофиқ аниқланади.

3. 1881 йилда электротехника соҳаси бўйича халқаро ҳамкорлик бошланган. Шу йили электр бўйича биринчи халқаро конгресс бўлиб ўтган. 1906 йил эса Лондонда 13 та мамлакат вакиллари иштирокида ўтказилган конференцияда халқаро электротехника комиссиясини тузиш ҳақида бир қарорга келинди.

МЭК - электротехника, электроника, радиоалоқа, телевидение, телекоммуникация, приборлар яратиш соҳалари бўйича шуғулланади.

1975 йилдан бошлаб МЭК тавсиялари халқаро стандартлар статусини олди. МЭК стандартлари электротехник жиҳозлар ва электрон қурилмаларни экспорт қилишда қўлланилади. Ҳозирда 41 та миллий комитетлар МЭК нинг аъзолари ҳисобланади. Бу мамлакатларда ер кўрасининг 80 % аҳолиси яшаб, дунёдаги ишлаб чиқарилаётган электр қуввутининг 95 % нинг истеъмолчилари ҳисобланади. МЭК нинг олий раҳбар идораси МЭК кенгаши ҳисобланади. Унда энг юқори лавозимида МЭК президенти туради ва у ҳар 3 йилда сайланади.

Қонунлаштирувчи метрология бўйича халқаро ташкилот (МОЗМ) 1956 йилдан бери мавжуд ва ҳозирда 50 дан ортиқ қонунлаштирувчи метрология бўйича Халқаро ҳамкорликни таъминлаш мамлакатларни ўз ичига олади. Унинг асосий вазифаси халқаро масштабда ўлчашлар бирлигини таъминлаш, ўлчаш хатоликларни баҳолаш, ўлчаш усуллари, терминология ва шартли белгилашлар

бўйича тавсия ишлаб чиқишдир. Унинг олий органи - Халқаро конференциядир. Бу конференция Халқаро миқёсда ўлчашлар бирлигини таъминлаш амалиёти бўйича МБМВ - ўлчов ва тарози бўйича халқаро бюро ҳисобланади. МОЗМ органлари қуйидагилар:

1. Қонунлаштирувчи метрологиянинг халқаро конференцияси
2. Қонунлаштирувчи метрологиянинг халқаро комитети
3. Қонунлаштирувчи метрологиянинг халқаро бюроси

Бундан ташқари МОЗМ таркибида ишчи-техник гуруҳлар ҳам фаолият кўрсатади.

Қонунлаштирувчи метрологиянинг халқаро конференцияси ҳар йили биринчи марта чақирилади. Қонунлаштирувчи метрологиянинг Халқаро комитети МОЗМ нинг раҳбар органи ҳисобланади.

МОЗМ нинг штаб-квартираси Париж шаҳрида Женевада эса ИСО ва МЭК ташкилотларнинг секретариатлари жойлашган.

МКЗМ-призиденти ва икки вице-призиденти олти йил мудатга сайланади. МКЗМ-мажлиси ҳар икки йилда чақирилади. МОЗМ нинг ижро органи бўлиб МБЗМ (қонунлаштирувчи метрология халқаро бюроси) ҳисобланади. Бюро штати МОЗМ га аъзо давлатлар аъзолик бадали ҳисобига сақланиб туради. Бюро МОЗМ нинг секритарияти вазифасини бажаради, марказ ҳисобланади ҳамда МКЗМ мажлиси ва конференцияларини тайёрлайди. Секретариат-маърузачилардан ташқари “Ишчи гуруҳи” деб номланган гуруҳ ҳар бир мавзу бўйча тавсиялар лойҳасини ишлаб чиқади ва гуруҳ аъзолари билан келишилади.

1992 йил 13 мартда СНГ мамлакатлари томонидан СМС бўйича давлатлараро МГС ташкил топди. Бу кенгаш ишчи органи Минскда жойлашган.

3-март. Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими ва метрологик фаолиятнинг қонуний асослари.

Режа:

- 1. Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими.**
- 2. Метрологик фаолиятнинг қонуний асослари.**
- 3. Метрологик текширув ва назорат.**

1. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида ўлчашлар бирлигига эришиш маҳсулотлар, хизматлар, технологияларнинг сифатини ва рақобатбардошлигини таъминлаш бўйича бажарадиган ишларнинг асосидир. Ўлчашлар бирлигини таъминлаш дунёдаги ҳар бир мамлакат учун Давлат аҳамиятидаги масаладир. Маълумки, ўлчашлар бирлиги Ўзбекистонда ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими асосида амалга оширилади.

Ўлчашлар бирлиги ҳозирги замон метрология фаолиятидаги асосий тушунчаси бўлиб ҳисобланади ва ўлчашнинг шундай ҳолатини тавсифлайдики, унда ўлчаш натижалари катталикларни қонунлаштирилган бирликларида ифодаланган уларнинг хатоликлари эса берилган эҳтимоллик билан ўрнатилган чегарада бўлади.

Ўлчашлар бирлигини таъминлашнинг илмий асоси бўлиб ўлчашлар тўғрисидаги “Метрология” фани ҳисобланади. Ҳозирги замон метрология 3 бўлимдан иборат:

- назарий метрология;
- қонуний метрология;
- амалий метрология;

Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимининг техникавий асослари бўлиб ҳисобланади:

- Миллий эталонлар комплекси бўлиб уларга катталик бирликларини такрорлаш ва сақлаш учун мўлжалланган.
- Ўлчаш воситалари ва ўлчашларни бажариш усуларининг қонунийлигини ўрнатиш тизими.
- Бирликлар ўлчашлигини эталонлардан улар билан ўзаро бўйсунишда бўлган ўлчаш воситаларига узатиш тизими.

Тизимнинг ташкилий асоси бўлиб, Ўзбекистон метрохизмати ҳисобланади, Давлат метрология хизмати ва юридик шахсларнинг метрология хизматидан ташкил топган. Тизимнинг қонуний асоси бўлиб Ўзбекистон Республикасининг “Метрология тўғрисида”даги қонуни ҳисобланади.

Метрология хизматининг раҳбарий ва етакчи маркази бўлиб метрология бўйича миллий орган Ўзстандарт ҳисобланади. Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги (“Ўзстандарт агентлиги”)нинг ташкилий тузилиши 1-расмда, “Ўзстандарт” агентлиги марказий аппаратининг тузилмаси 2-расмда кетирилган.

Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 5 августдаги 373-сон «Ўзбекистон давлат стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги тузилмасини такомиллаштириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш

тўғрисида”ги қарориннинг 3-иловасида “Ўзстандарт” агентлиги тўғрисида низом келтирилган.

“Ўзстандарт” агентлиги тузилиши қуйидагилар киради:

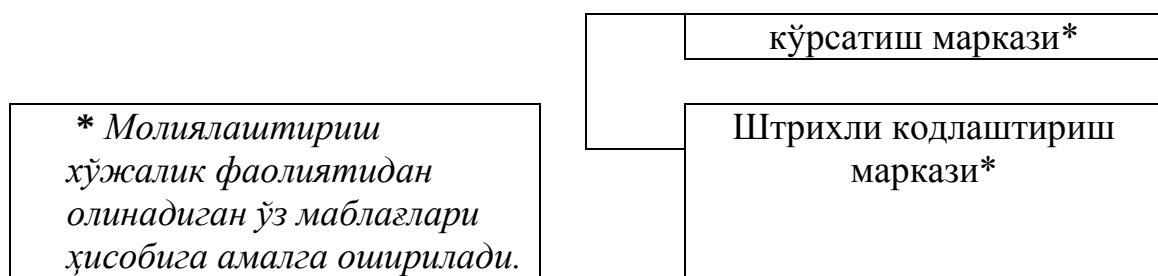
- Худудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (3-расм);
- Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ҳамда унинг худудий синов ва сертификатлаштириш марказлари;
- Метрология хизматлари кўрсатиш маркази;
- Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институти (4-расм);
- Миллий эталонлар маркази (5-расм);
- Штрихли кодлаштириш маркази ;
- Ахборот-маълумотлар маркази ;

Юридик шахсларнинг метрология хизмати Давлат бошқарув органлари, бирлашмалар ва ташкилотлар томонидан зарурий ҳолларда “Бош метрология хизмати” ёки “Асос метрология хизмати” шаклида очилиши мумкин.

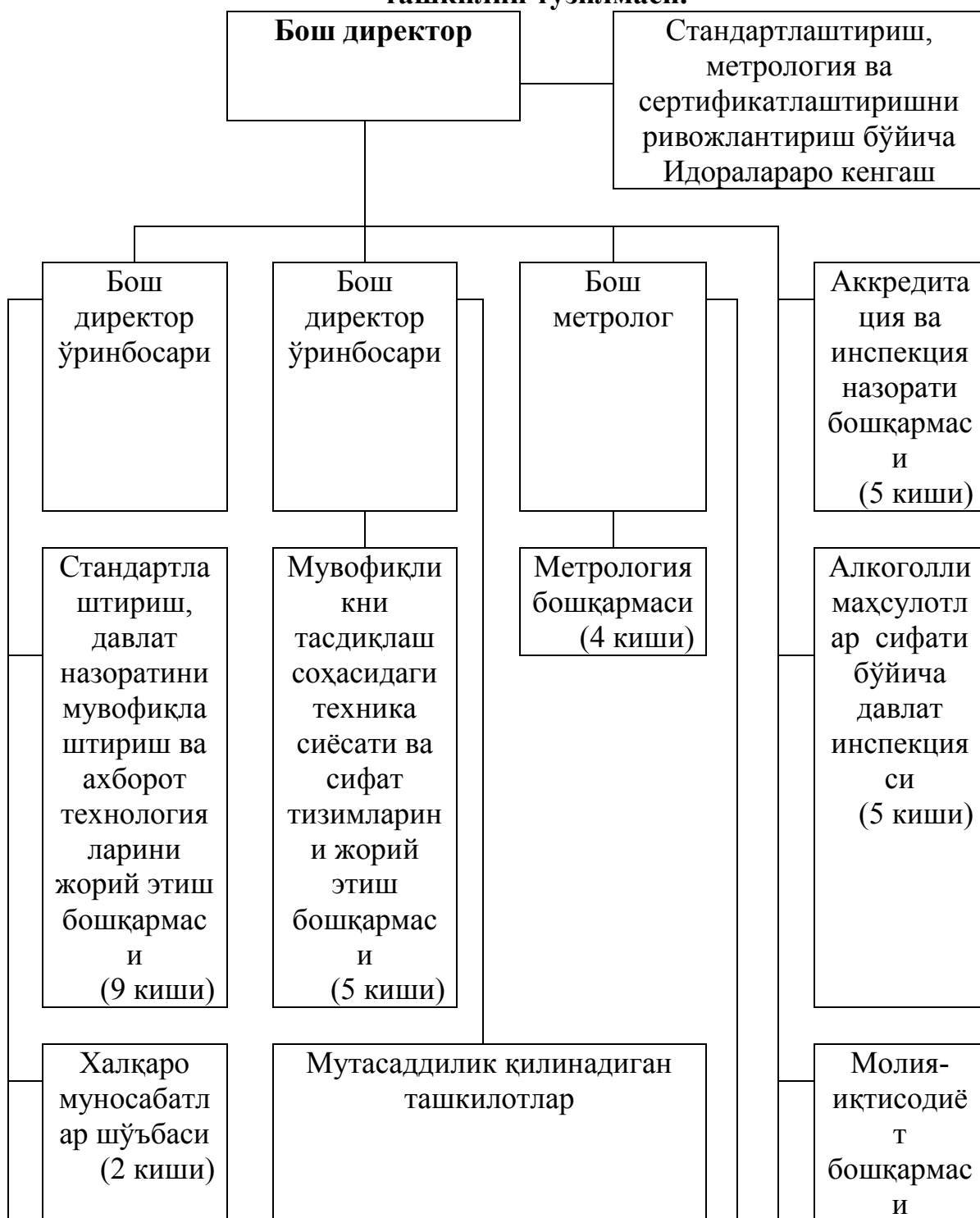
Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимининг меъёрий-ҳуқуқий асоси бўлиб Ўзбекистонда ўлчовлар бирлигини таъминлаш Давлат системасининг ҳужжатлар комплекси ҳисобланади.

Бу комплекс таркибига халқаро, давлатлараро ва миллий меъёрий ва услубий ҳужжатлар киради. Бу ҳужжатлар ўлчашлар бирлигини таъминлаш бўйича қанча, меъёрий ва ишларни бажариш тартибини аниқлайди, бу эса Давлатнинг ишлаб чиқариш ва иқтисодий интеграциясига ва савдодаги тўсиқларни бартараф қилинишга имкон беради.

1-расм. Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги)нинг ташкилий тузилмаси.

**2-расм. Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва
сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги) марказий
аппаратининг
тузилмаси.**

3-расм. Ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (СМБ)нинг намунавий тузилмаси.

* Молиялаштириш хўжалик фаолиятдан олинadиган ўз маблағлари ҳисобига амалга оширилади.

4-расм. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институтининг тузилмаси.

Ходимларнинг чекланган жами сони - 8 киши,
шу жумладан: бошқарув ходимлари - 6 киши,
хизмат кўрсатувчи ходимлар - 1 киши,
техник ходимлар - 1 киши.

5-расм. Ўзбекистон Республикаси миллий эталонлар марказининг тузилмаси.

3. Ўлчашлар бирлилигига эришишнинг асосий механизми бўлиб метрологик текширув ва назорат ҳисобланади. Давлат метрологик текшируви ва назорати давлат метрология хизмати органлари томонидан метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилишини текшириш мақсадида амалга оширилади. (12-модда).

Давлат метрологик текшируви ва назорати метрология соҳадаги қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ амалга оширилади. Давлат метрологик текшируви ва назорати асоси “Метрология тўғрисида” қонуни ва ЎЗ РСТ 8.002 стандарти билан регламентланган. Ушбу ҳужжатлар билан Давлат метрологик текшируви ва назоратининг объектлари, тури ва кўриниши ўрнатилган метрологик текшируви ва назоратининг объектлари (13-модда) ҳисобланади. Қуйидагилар

давлат метрология текшируви ва назоратининг объектлари (13-модда) ҳисобланади:

- эталонлар;
- ўлчов воситалари;
- моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналари;
- ахборот- ўлчов тизимлари;
- ўлчовларни бажариш услугиётлари;
- метрология нормалари ва қоидаларида назарда тутилган ўзга объектлар.

Давлат метрология текшируви ва назорати татбиқ этиладиган доиралар. (14-модда)

Давлат метрология текшируви ва назорати:

- соғлиқни сақлаш, ветеринария, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш;
- моддий бойликларни ва энергетика ресурсларини ҳисобга олиш;
- савдо-тижорат, божхона, почта ва солиқ операцияларини ўтказиш, телекоммуникация
- хизматларини кўрсатиш;
- захарли, енгил алангаланувчан. портловчи ва радиоактив моддаларни сақлаш, ташиш ҳамда йўқ қилиб ташлаш;
- давлат мудофаасини таъминлаш;
- меҳнат хавфсизлигини ва транспорт ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш;
- сертификатладиган маҳсулотнинг хавфсизлиги ва сифатини аниқлаш;
- геодезик ва гидрометеорологик ишлар;
- ўлчов воситаларини давлат синовидан, текширувдан, калибрлашдан, таъмирлаш ва метрологик аттестациядан ўтказиш;
- фойдали қазилмаларни қазиб олиш;
- миллий ва халқаро спорт рекордларини рўйхатга олишга нисбатан татбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикасининг норматив ҳужжатларига биноан давлат метрология текшируви ва назорати фаолиятнинг ўзга доираларига нисбатан ҳам татбиқ этилиши мумкин.

Давлат метрология текшируви ва назорати турлари. (15-модда.)

Давлат метрология текшируви қуйидаги тарзда амалга оширилади:

- ўлчов воситаларининг турларини синаш ва тасдиқлаш;
- ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услугиётларини метрологик аттестация қилиш;
- ўлчов воситаларини. шу жумладан эталонларни текширувдан ўтказиш, калибрлаш;
- ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услугиётларини синаш.

- текширувдан ўтказиш, метрологик аттестация килиш. ўлчов воситаларини ва метрология
- фаолиятнинг бошқа муайян турларини калибрлаш ҳукукига эга бўлиши учун метрология хизматлари, марказлари, лабораторияларини аккредитация килиш;
- юридик ва жисмоний шахсларнинг ўлчов воситаларини тайёрлаш, реализация килиш,
- уларнинг ижараси билан шугулланишга доир фаолияти лицензияланаётганда мазкур шахсларнинг белгиланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этишларини баҳолаш ҳамда тасдиқлат;
- ўлчовларнинг бажарилиш сифатини ва метрология фаолиятининг бошқа турларини баҳолаш.

Давлат метрология назорати:

- ўлчов воситаларини тайёрлаш, таъмирлаш, уларнинг ижараси билан шугулланиш. уларни реализация килиш
- уларнинг ҳолати ва қўлланилиши (физик ўлчамлар бирликлари эталонларини, моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналарини, ўлчов тизимларини қўшган ҳолда)
- ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларининг қўлланилиши;
- белгиланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилиши ҳамда аккредитация килинган метрология хизматлари, марказлари, лабораториялари фаолияти устидан амалга оширилади.

Зарур ҳолларда "Ўзстандарт" қарорига биноан метрология текшируви ва назоратнинг бошқа турлари ва шакллари ҳам белгиланиши мумкин.

4-маъруза. Ўлчаш воситаларининг метрологик характеристикалари ва метрологик тадбирлар.

Режа:

- 1. Ўлчаш воситаларининг метрологик характеристикалари.**
- 2. Ўлчаш воситаларини синаш ва метрологик шаходатлаш.**
- 3. Ўлчаш воситаларини қиёслаш ва калибрлаш.**

1. Ўлчаш воситасининг ўлчашларга маълум диапазонда, маълум аниқлик билан яроқлилигини баҳолаш учун уларга қуйидаги мақсадларда метрологик характеристикалар киритилади:

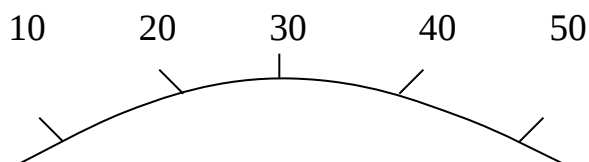
- 1. Аниқ ўлчашларни таъминлаш;**
- 2. Ўлчаш воситасининг ўзаро алмашинувчанлигига эришиш учун;**
- 3. Ўлчаш воситасини ўзаро солиштириш ва керакли аниқликдаги ўлчаш воситасини танлаш;**
- 4. Ўлчаш тизимлари ва қурилмаларининг хатоликларини уларнинг метрологик характеристикалари асосида аниқлаш;**

Метрологик характеристикаларнинг ҳар бири мўлжалланишига кўра ўлчаш турларига ва ўлчаш воситасининг таъсир этувчи катталиклар ёки кириш сигналининг ноинформатив параметрига кўра келтирилади.

Ўлчаш воситаси кириш сигналининг ноинформатив параметри деб ўлчанаётган параметр билан функционал боғланишда бўлмаган параметрга айтилади. Масалан: ўзгарувчан токнинг амплитудасини ўлчашда унинг частотаси ноинформатив параметрдир.

Нормаланган метрологик характеристика (НМХ) ҳужжатлар асосида ўрнатилади. Амалиётда ўлчаш воситасининг қуйидаги метрологик характеристикаси кенг тарқалган:

- Ўлчаш диапазони – бу ўлчанаётган катталикнинг шундай қийматлар соҳасидирки, унинг учун ўлчаш воситаси хатоликларнинг йўл қўйиладиган чегараси меъёрланган бўлади.
- Ўлчаш чегараси – бу ўлчаш диапазонининг энг катта ва энг кичик қиймати. Масалан: ўлчаш воситаси шкаласи нотекис бўлиб, ўлчаш чегараси 50 га тенг бирликда бўлса ва шкаланинг бошланғич участкаси ~20% сиқилган бўлса, унда ўлчаш диапазони $10 \div 50$ гача бўлган бирликка тенг бўлади.

Шкаланинг бўлим қиймати – бу катталик қийматларининг фарқи бўлиб, шкаланинг иккита қўшни белгисига мос келади. Текис шкалали приборлар доимий бўлим қийматига эга бўлади, нотекис шкалалилари эса ўзгарувчан бўлим қийматига эга бўлади.

- Сезгирлик $S=\Delta y/\Delta x$: - бу ўқ чиқишидаги сигнал ўзгариши Δy нинг бу ўзгаришни юзага келтирган киришдаги Δx сигнал ўзгаришига нисбатидир ва бунда сезгирлик ток ва кучланиш бўйича сезгирлик деб тушунилади.
- Вариация – маълум шароитлар ўзгармас бўлганида ўлчаш диапазонининг берилган нуктасида катталик қийматини орттириб ёки камайтириб ўлчашдаги ўлчаш воситаси кўрсатишлари орасидаги фарқ.

$$H = |X_{\text{орт}} - X_{\text{кам}}| ;$$

Ўлчаш воситаси кўрсатишларининг вариацияси тасодифий факторлар таъсирида юзага келса ҳам ўзи тасодифий катталик эмас.

- Даражалаш характеристикаси (ДХ) деб эксперимент йўли билан ўлчаш воситаси чиқиш ва кириш сигнали орасидаги боғланишга айтилади. Бу характеристика – аналитик, график ва жадвал кўринишида берилиши мумкин. ДХ ички ва ташқи сабаблар таъсирида ўзгариши мумкин. Масалан: токнинг тез ўзгаришида ўлчаш воситаси қўзғалмас қисми инерциясига кўра ток ўзгаришини кузата олмайди.
- Ўлчаш воситаси хатолиги – унинг асосий метрологик характеристикасидир.
- Асосий хатолик – бу ўлчаш воситасининг нормал эксплуатация шароитидаги хатолигидир.

Эксплуатациянинг нормал шароити:

Хона ҳарорати	$293 \pm 5\text{K}$ ёки $20 \pm 5^\circ \text{C}$;
Ҳавонинг нисбий намлиги	$65 \pm 15\%$ (20°C да)
Тармоқ кучланиши	$220\text{В} \pm 10\%$ частотаси $50 \text{ Гц} \pm 1\%$
Атмосфера босими	$97,4 \div 104 \text{ КПа}$

ҳамда электр магнит майдонлари таъсирининг йўқлиги.

Ишчи шароитларда, яъни нормал шароитдан фарқли бўлган, таъсир этувчи катталикларнинг кенг диапазонида зарурий ҳолларда ўлчаш воситасининг қўшимча хатоликлари меъёрланади. Ўлчаш воситасининг асосий хатоликларини меъёрлашнинг учта усули мавжуд:

- Ўлчаш диапазонида ўзгармас бўлган йўл қўйиладиган ($\pm\Delta$) абсолют ёки келтирилган ($\pm\gamma$) хатоликлар чегараларини нормалаш;
- Абсолют ёки келтирилган хатоликларнинг йўл қўйиладиган чегараларини ўлчанаётган катталикнинг функцияси сифатида нормалаш;
- Барча ўлчаш диапазони ёки бир ва бир нечта участкаси учун асосий хатоликнинг йўл қўйиладиган ўзгармас чегараларини нормалаш.

Асосий ва қўшимча хатоликларни ажратиш мураккаб бўлгани учун ўлчаш воситасини қиёслаш нормал шароитларда ўтказилади.

- Қўшимча хатолик ҳам асосий хатолик каби (абсолют, нисбий ва келтирилган хатоликлар) кўринишга эга бўлади.

- Турли таъсир этувчи факторлар томонидан юзага келган қўшимча хатоликлар алоҳида нормаланади.

Баъзи ҳолларда қўшимча қаршилиқ коэффициент тарзида меъёрланиб, хатолик меъёрий қийматдан четланганда “қанчага” ва “неча марта” ўзгарганини кўрсатади. Масалан: агар вольтметрнинг температуравий хатолиги ҳар 10°C да $\pm 1\%$ га тенг бўлса, бу муҳит ҳарорати ҳар 10°C га ўзгарганда қўшимча хатолик 1% ортишини кўрсатади.

Метрологик назоратнинг мақсади ўлчаш жараёнларни бошқаришдир. Бунинг учун ўлчаш воситасининг ҳаётий циклининг барча эталонларига алоҳида талаблар қўйилади. Масалан, ЎВ ишлаб чиқаришга қўйишда, фойдаланишда фойдаланишга қўйилишда, фойдаланишда ва эксплуатациядан олиб ташлашда, Ушбу талабларни бажариш учун ўлчаш жараёнини кафолатланган характеристикага эга бўлган ўлчаш воситалари ёрдамида бажариш керак бўлади. ЎВдан фойдаланиш жараёнида мажбурий талаблар Давлат метрологик назорати ва текширув доирасида бўлган ЎВ учун таалуклидир. Амалдаги қоидаларга кўра Давлат метрология текшируви ва назорати таъсир доирасидаги ўлчашлар учун фақат Давлат реестрида қайд қилинган ЎВгина қўлланилиши мумкин. Регистрация синов ёки метрологик аттестация натижалари асосида амалга оширилади. Юқоридаги процедуралар сертификатлаш тариқи процедуралари бўлиб ҳисобланади.

ЎВнинг турини тасдиқлаш – бу метрология бўйича Миллий орган қарори билан ўлчаш воситаси турини мамлакат территориясида қўлланилишига қонуний тан олади.

ЎВнинг тури деганда, бир мақсад учун мўлжалланган, бир иш тамойилига ва бир хил конструкцияга ва ягона техник ҳужжатга эга бўлган ўлчаш воситалари комплекси тушунилади.

2. Ўлчаш воситаларининг тури турини тасдиқлаш бўйича синов натижаларига кўра амалга оширилади. Синовларни ташкил қилиш, ўтказиш тартиби ва натижалари расмийлаштириш Ўз РСТ 8.009 “ЎВ турини тасдиқлаш бўйича синаш ташкил қилиш ва ўтказиш тартиби”да ўрнатилган.

ЎВ турини тасдиқлаш бўйича синовларга серияли ишлаб чиқаришга мўлжалланган ёки партиялаб импортланган ЎВ тортилади ва уларнинг қўлланилиши Давлат метрология текшируви ва назорати доирасида бўлади. Синовларга серияли ишлаб чиқаришга мўлжалланган намуна ЎВ ёки импортланган ЎВ бир неча намунаси тортилади.

Серияли чиқаришга мўлжалланган ЎВ синалганда ЎВнинг меъёрий параметрларини ва уни қийлаш методикаси тасдиқланади ва тур Давлат реестрда регистрациядан ўтади, ЎВга турини тасдиқлаш бўйича сертификат берилади. Тасдиқланган турдаги ЎВ Давлат (реестрда) белгиси билан маркаланади (O'z DSt 1.x19)

Сертификат беш йил муддатга берилади. Эксплуатацияга кам сонли ЎВ киритиш метрологик аттестация орқали амалга оширилади. ЎВ метрологик аттестацияни Ўз РСТ 8.011 билан регламентланган. ЎВнинг МА Давлат метрология хизмати ва юридик шахсларнинг метрология хизматининг аккредитланган органлари томонидан ўтказилади. МА ижобий натижаларига

кўра ЎВ Давлат реестрда регистрация қилинали ва унга МА тўғрисида сертификат берилади.

О'з DSt 8.006:1999 ГСИ Уз [Аккредитация на право испытаний, МА, проверки средств измерений] стандартида ЎВни синаш ва метрологик аттестациялашга аккредитлаш ҳуқуқининг талаб ва тартиблари келтирилган. Ўзбекистон Республикасининг “Озиқ-овқат маҳсулотларнинг сифати ва ҳавосизлиги” тўғрисидаги қонунга кўра, техник воситалар ва шу жумладан ЎВ эксплуатация жараёнида озиқ-овқат маҳсулотлари билан контактда бўлса, Ўз.Р. соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан синашга тортилади. Шунга кўра кўрсатилган ЎВ турни тасдиқлаш ёки МАга гигиеник сертификат бўлган ҳолдагина тортилади.

ДМТ ва Н доирасидаги ЎВ ва стандарт намуналар фақат тури тасдиқланганлиги тўғрисидаги сертификатга ёки метрологик аттестацияланганлиги тўғрисидаги сертификатга эга бўлсагина қўланишга қўйилади. Бу сертификатлар Ўз.стандарт томонидан берилади, ЎВ қайси мамлакатда тайёрланганлигидан қатъий назар.

Эксплуатация жараёнида ЎВ хоссалари ўзгаради. Шунга кўра уларнинг параметрлари даврий равишда аниқланиб туриши зарур. Процедураларнинг натижалари мос ҳужжатлар билан расмийлаштирилади, бу ҳужжатлар ЎВ яроқлигини тасдиқлайди.

3. ЎВ метрологик тавсифларини аниқлаш ва тасдиқлаш уларни қиёслаш ва калибрлаш орқали амалга оширилади.

- ЎВ яроқлигини ўрнатиш мақсадида ва уларнинг меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини аниқлаш бўйича операция (тадбир)ларни бирлашмасига ЎВни қиёслаш дейилади. Қиёслашда метрологик характеристикаларни баҳолашдан ташқари зарурий ҳолларда ЎВнинг хавфсизлик характеристикалари ҳам баҳоланади.

ЎВ қиёслаш ДМНнинг зарурий тури бўлиб, ДМХнинг аккредитланган органлари ва юридик шахсларнинг метрология хизмати орқали амалга оширилади. ЎВ қиёслаш бўйича асосий талаблар Ўз.Рст8.003-92 ГСИ Уз Поверка СИ. Основные положения.

Қиёслашнинг бирламчи, даврий ва навбатдан ташқари турлари мавжуд.

- Бирламчи қиёслашга ишлаб чиқаришда ва таъмирлашда бўлган тури тасдиқланган ЎВнинг ҳар бир нусхаси тортилади.
- Мажбурий даврий қиёслаш ДМТ ва Н таъсир доирасида бўлган ЎВ эксплуатация жараёнида тортилади.

ДМТ ва Н доирасидан ташқарида бўлган ЎВ қиёслашга ихтиёрий асосда тортилади.

Қиёслашларнинг даврийлигини Ўзстандарт ўрнатади.

1. ЎВнинг навбатдан ташқари текшируви инспекция мақсадларида ўтказилади.

Бирликлар ўлчамини метрологик занжирнинг барча бўғинлари бўйича эталонлардан ёки намуна ўлчаш воситаларидан ишчи ўлчаш воситалари ишончлиги узатиш қиёслаш схемаларда келтирилган аниқ тартиб асосида амалга оширилади.

Қиёслаш схемаси – бу ўрнатилган тартибда тасдиқланган ҳужжат бўлиб, физикавий катталиклар бирликларининг ўлчамини Давлат эталонлари ёки намуна ўлчаш воситаларидан ишчи ўлчаш воситаларига аниқ узатиш воситалари ва усулларини регламентлайди.

Давлат ва тармоқ (ведомоственный) метрологик хизматлари бўйича 1) Давлат; 2) ведомоственный тармоқ ва 3) локал қиёслаш схемалари мавжуддир.

1. Давлат қиёслаш схемаси мамлакатда берилган катталикларни ўлчовчи барча ўлчаш воситаларига тааллуқлидир.

2. Ведомоственная (тармоқ қиёслаш схемаси)-ведомость ичидаги қиёсланишни керак бўлган ўлчаш воситаларига тааллуқлидир.

3. Локал қиёслаш схемаси мазкур, Давлат ёки ведомоственный метрология хизматлари бўйича қиёсланиш керак бўлган ўлчаш воситаларига тааллуқлидир.

- Давлат қиёслаш схемалари Давлат стандарти сифати ишлаб чиқилади ва тадбиқ қилинади.

- (Ведомоственная) тармоқ қиёслаш схемаси норматив ҳужжат ёки тармоқ стандартидир. Бу схема Давлат стандарти билан келишган ҳолда тасдиқланади.

- Локал қиёслаш схемаси норматив техник ҳужжатлар ёки территориал Давлат метрология хизмати орган маҳкамаси билан келишилган ташкилот стандартидир.

ЎВ қиёслаш қатъий регламентланган процедура бўлиб, Ўзстандарт томонидан тасдиқланган методикага мос ҳолда ўтказилади. Қиёслашнинг ҳаққонийлигига қиёслашни амалга оширувчи –қиёсловчи (поверитель) жавоб беради. Қиёсловчилар ўрнатилган тартибда қиёслаш бўйича тайёргарлик ва аттестациядан ўтказилади.

Қиёслаш натижалари ЎВга оттиск (ишонч тамғаси) қўйилиши ва қиёслаш гувоҳномаси билан тасдиқланади.

ДМТ ва Н доирасидан ташқарида қўлланиладиган ЎВ эксплуатация жараёнида даврий калибрлашга тортилади.

- ЎВни биламчи калибрлашга ишлаб чиқаришда ва таъмирлашда тури тасдиқланмайдиган ЎВ тортилади.

- ЎВ калибрлаш – бу ЎВ ҳақиқий характеристикаларини аниқлаш бўйича ўрнатилган шароитларда ўтказиладиган операциялар мажмуидир.

ЎВ калибрлаш юридик шахслар метрология хизматларнинг калибрлаш лаборатория томонидан амалга оширилади.

Юридик шахсларнинг метрология хизматлари калибрлаш ишларини бажариш ҳуқуқига аккредитлаган бўлиши керак.

Аккредитлаш Ўзстандартнинг ҳудудий марказлари томонидан амалга оширилади.

5-майруза. Ўлчашларни бажариш услубиёти ва ҳужжатларнинг метрологик экспертизаси.

Режа:

1. Ўлчашларни бажариш услубиёти.

2. Ҳужжатларнинг метрологик экспертизаси.

Маълумки, ҳар қандай ўлчашларни айрим қоида ва муолажалар бирлашмаси деб юритиш мумкин, уларни бажариш эса маълум хатолик билан ўлчаш натижаларига эришишни таъминлайди. Амалда ўлчаш процедураларини тартиблаш.

- кўплаб мураккаб ўлчашларни шу жумладан модда ва материалларнинг таркибини ўлчашда асосий иш қуроли (инструмент) бўлиб ҳисобланади.

ЎБУ - бу ҳужжатлаштирилган операция ва қоидалар бирлашмаси бўлиб уларни бажариш кафолатланган аниқликдаги ўлчаш натижалари олишни таъминлайди.

ЎБУ - метрологик аттестацияга тортилади.

ЎБУ - Ўзстандарт томонидан тасдиқдан ва давлат реестридан ўтгандан кейин қўлланилади.

ЎБУ - метрологик назорат ва текширув объектлари ҳисобланади. (“Метрология тўғрисида” - 13 модда ДМН ва текширув объектлари)

ЎБУ - метрологик характеристикаларга эга.

Асосий метрологик характеристикалар бўлиб

- ўлчаш диапазонини ўз ичига олган қўлланилиш соҳаси;
- таъсир қилувчи омилларни чекловчи параметрлар;
- мунтазам ва тасодифий ташкил этувчилардан иборат ўлчаш хатоликлари.

ЎВ каби ЎБМ метрологик аттестацияга тортилади.

ДМН ва Т доирасидаги ЎБУ нинг аттестацияси Ўзстандарт томонидан аккредитланган. Давлат метрология хизмати ва юридик шахсларнинг органлари томонидан амалга оширилади. ЎБУ экспертизасини Ўзстандарт таркибидаги Ўзбекистон метрология хизматларини кўрсатиш бош маркази ўтказди.

ЎЗРСТ 8.016 ва ГОСТ 8.010- талабларига жавоб бермайдиган ЎБУ қўлланилишига йўл қўймайди.

ЎБУ қонунийлигини ўрнатиш бўйича ишлар комплекси қуйидаги кетма-кетликда бажарилади:

1. ЎБУ метрологик экспертизаси программасини ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш.

2. Янги ишлаб чиқарилган ЎБУ- лойихаси ёки амалдаги қайта кўриб чиқиладиган ЎБУ нинг метрологик экспертизаси. “Метрологик экспертиза – бу эксперт – метрологлар томонидан ўлчашлар бирлиги ва аниқлиги билан боғлиқ бўлган талаблар, қоида ва нормаларнинг тўғри қўлланилишининг тахлили ва баҳоланишидир”.

3. Назорат ва экспериментал тадқиқотлар.

4. ЎБУ натижалари бўйича ҳужжатларни метрологик экспертизаси ва ЎБУ тасдиқлаш ва регистрациядан ўтказиш.

5. ЎБУ метрологик аттестацияси тўғрисидаги ҳисоботни расмийлаштириш.

ЎБУ аттестацияси бўйича ишларнинг ижобий натижалари бўйича Ўзстандарт ЎБУ ҳужжатларнинг охирги тахририни тасдиқлайди ва ЎБУга сертификат расмийлаштиради. Сертификат ЎБУ ДМН ва Т доирасида, қўлланилишини тасдиқловчи ҳужжат бўлиб ҳисобланади ва беш йилдан ўтмаган муддатга берилади.

Норматив техник ва технологик ҳужжатларнинг экспертизаси ўлчашлар бирлигини таъминлашнинг ажралмас қисми бўлиб метрологик назоратнинг зарурий кўринишидир.

МЭ - бу ўлчаши керак бўлган параметрларни танлаш, маҳсулотларни ишлаб чиқариш, синаш эксплуатация, ремонт ва уларни амалдаги норматив ҳужжатлар талабларига мослиги бўйича техник ечимларнинг метрологик даражасини таҳлил қилиш ва баҳолашдир. Метрологик экспертизага маҳсулот ва хизматларга таалукли норматив ва техникавий ҳужжатлар улар ҳаётий циклларнинг барча этапларида тортилади.

Метрологик экспертизага тортилади:

- Давлатлараро, Давлат, тармоқ ва Ўзбекистон информацион фондида регистрациядан ўтган ташкилотларнинг маҳсулот ва хизматларига бўлган стандартларнинг лойихалари;
- Рахбарий ҳужжатларнинг лойихалари;
- Техник шартномаларнинг лойихалари;
- Импорт бўйича қабул қилинган маҳсулотларни синаш усуллари ва программаларнинг лойихалари;
- Ўлчаш воситаларини шу жумладан стандарт намуналарини ишлаб чиқиш техникавий топшириқларининг лойихалари;
- ЎВ турини тасдиқлаш бўйича синов усуллари ва программаларнинг лойихалари;
- ЎВ ни қиёслаш усулини лойихалари ва бошқалар

Экспертизани ўтказиш муддати 30 кундан ошмаслиги керак. Экспертизадан ўтмаган ҳужжатлар қайта экспертизага тортилади.

Метрология асослари бўйича назорат саволлари

1. Метрологиянинг асосий атама ва таърифлари
2. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги метрология хизматлари.
3. Метрология бўйича халқаро ташкилотлар
4. Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими
5. Метрологик текширув ва назорат
6. Ўлчаш воситаларининг метрологик характеристикалари
7. Ўлчаш воситаларининг турини тасдиқлаш ва метрологик шаҳодатлаш
8. Ўлчаш воситаларини қиёслаш ва калибрлаш
9. Ўлчашларни бажариш услубиёти ва ҳужжатларнинг метрологик экспертизаси
- 10.Модда ва материаллар таркиби ва хоссаларининг стандарт намуналари

6-маъруза. Стандартлаштириш мақсади ва асосий тушунчалари.

Режа:

1. Стандартлаштириш мақсад ва вазифалари.

2. Асосий тушунча ва атамалар.

3. Стандартлаштиришнинг алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги аҳамияти.

4. Стандартлаштириш бўйича Техник қўмитанинг соҳадаги фаолияти

1. Стандартлаштиришнинг асосий мақсадлари куйидагилардан иборат:

- махсулотлар, ишлар ва хизматларнинг (кейинги ўринларида махсулотлар деб юритилади) аҳолининг ҳаёти, саломатлиги ва мол-мулки, атроф-муҳит учун хавфсизлиги, ресурсларни тежаш масалаларида истеъмолчиларнинг ва давлатнинг манфаатларини ҳимоя қилиш;

- махсулотларнинг ўзаро бир - бирининг ўрнини босишини ва бир-бирига монандлигини таъминлаш;

- фан ва техника тараққиёти даражасига, шунингдек, аҳоли ва халқ ҳўжалигининг эҳтиёжларига мувофиқ махсулотларнинг сифати ҳамда рақобатбардошлигини ошириш;

- ресурсларнинг барча турларини тежашга, ишлаб чиқаришнинг техникавий-иқтисодий кўрсаткичларини яхшилашга қўмаклашиш;

- ижтимоий-иқтисодий, илмий-техникавий дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш;

- табиий ва техноген фалокатлар ва бошқа фавқулодда вазиятлар юзага келиши, хавф-хатарни ҳисобга олган ҳолда халқ ҳўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлаш;

- истеъмолчиларни ишлаб чиқарилаётган махсулотлар номенклатураси ва сифати тўғрисидаги тўлиқ ва ишонарли ахборот билан таъминлаш;

- мудофаа қобилиятини ва сафарбарлик тайёргарлигини таъминлаш;

- ўлчашларнинг ягоналигини таъминлаш;

Стандартлаштиришнинг асосий вазифалари:

- истеъмолчи ва давлатнинг манфаати йўлида махсулотнинг сифати ва номларига нисбатан энг мақбул талабларни қўйиш;

- давлат, республика фуқаролари ва чет эл эҳтиёжи учун тайёрланган махсулотга керакли талабларни белгилловчи меъёрий ҳужжатлар тизимини ва уни ишлаб чиқиш қоидаларини яратиш, ишлаб чиқиш ва қўллаш, шунингдек ҳужжатлардан назорат қилиш;

- стандарт талабларининг саноати ривожланган чет мамлакатларнинг халқаро, минтақавий ва миллий стандартлари талаблари билан уйғунлашувини таъминлаш;

- бир-бирига мослигининг барча (конструктив, электрик, электромагнитли, информациян, дастурли ва бошқалар) турларини, шунингдек махсулотнинг ўзаро алмашинувчанлигини таъминлаш;

- параметрик ва турлар ўлчови каторларини, таянч конструкцияларни, буюмларнинг конструктив жихатдан бир хил килинган модуллашган блоки таркибий қисмларини аниклаш ва қўллаш асосида бирхиллаштириш;
- махсулот, унинг таркибий қисмлари, буюмлари, хом-ашё ва материаллар кўрсаткичлари ва тавсифларининг келишиб олиниши ва боғланиши;
- материал ва энергия сигимини камайтириш, кам чиқинди чиқарувчи технологияларни қўллаш;
- махсулотнинг эргономик хоссаларига талабларнинг белгиланиши;
- метрологик меъёр, қоида, низом ва талабларнинг белгиланиши;
- стандартлаштириш бўйича халқаро тажрибадан фойдаланишни кенг авж олдириш, мамлакатнинг халқаро ва минтакавий стандартлаштиришда иштирок этишини кучайтириш;
- хорижий мамлакатларнинг талаблари Ўзбекистон Республикасининг халқ хўжалиги эҳтиёжларини қондираолган ҳолларда уларнинг халқаро, минтакавий ва миллий стандартларини мамлакат стандартлари ва техникавий шартлари тарикасида тўғридан - тўғри қўллаш тажрибасини кенгайтириш;
- технологик жараёнларга талабларни белгилаш;
- махсулотни стандартлаштириш ва унинг натижаларидан фойдаланиш соҳасида халқаро ҳамкорлик қилиш юзасидан ишларни ташкил қилиш;
- техника-иктисодий ахборотни таснифлаш ва кодлаш тизимини яратиш ва жорий қилиш;
- синовларни меъёрий-техника жихатидан таъминлаш, махсулот сифатини сертификатлаштириш, баҳолаш ва назорат қилиш;

2. Стандарт - бу кўпчилик манфаатдор томонлар қилишуви асосида ишлаб чиқарилган ва маълум соҳаларда энг мақбул даражали тартиблаштирилган йўналтирилган ҳамда фаолиятнинг ҳар хил турларига ёки натижаларига тегишли бўлган умумий ва такрор қўлланиладиган қоидалар, умумий қонун-қоидалар, тавсиялар, талаблар ва усуллар, белгиланган ва тан олинган идора томонидан тасдиқланган меъёрий ҳужжатдир. Стандартлар фан, техника ва тажрибаларнинг умумлаштирилган натижаларига асосланган ва жамият учун йўналтирилган бўлиши керак.

Стандартлаштириш деганда мавжуд ёки бўлажак масалаларга нисбатан умумий ва кўп марта татбиқ этиладиган талабларни белгилаш орқали маълум соҳада энг мақбул даражада тартиблаштиришга йўналтирилган илмий-техникавий фаолият тушунилади. Бу фаолият стандартларни ва техникавий талабларни ишлаб чиқишда, нашр этишда ва татбиқ қилишда намоён бўлади. Стандартлаштиришнинг муҳим натижалари одатда махсулот, жараён ва хизматларнинг белгиланган вазифага мос қилиниши, савдодаги ҳовларни бартараф қилиш ҳамда илмий-техникавий ҳамкорликка кўмаклашишда намоён бўлади.

Стандартлаштириш объекти сифатида стандартлаштириладиган нарса (махсулот, жараён, хизмат) тушунилади.

"Стандартлаштириш объекти" тушунчасини кенг маънода ифодалаш учун "махсулот, жараён, хизмат" иборалари қабул қилинган бўлиб, буни ҳар қандай материалга, таркибий қисмларга, асбоб-ускуналарга, тизимларга, уларни

мослигига, конун-коидасига, иш олиб бориш услубига, вазифасига, усулига ёки фаолиятига тенг даражада дахлдор деб тушунмок лозим.

Стандартлаштириш хар кандай объектнинг муайян жихатлари (хусусиятлари) билан чекланиши мумкин. Масалан, оёк кийимга нисбатан ёндашиладиган бўлса, унинг катта-кичиклиги ва пишиклигини алохида стандартлаштириш мумкин.

Стандартлаштириш объекти сифатида хизмат-халкка хизмат килишни (хизмат шартларини кўшиб) ва корхона ҳамда ташкилотлар учун ишлаб чиқариш хизматини ўз ичига олади. Стандартлаштиришнинг бошка объектлари фаолиятининг бириктирилган сохаларида Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза килиш давлат кўмитаси, Давлат архитектура ва қурилиш кўмитаси ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

Уйғунлаштирилган стандартлар (эквивалент стандартлар): Бир ва айна шу объектга тегишли бўлган ва стандартлаштириш билан шуғулланувчи турли идоралар то-монидан тасдиқланган стандартлар бўлиб, улар махсулотлар, жараёнлар ва хизматларнинг ўзаро алмашувини, ушбу стандартларга мувофиқ тақдим этиладиган ахборот ёки синонлар натижаларининг ўзаро тушунилишини таъминлайди.

Халқаро, минтақавий, миллий стандартлаштириш идоралари мавжуд.

Халқаро стандартлаштириш фаолиятида барча мамлакатларнинг тегишли идоралари эркин ҳолда иштирок этиши мумкин.

Минтақавий стандартлаштириш деганда дунё миқёсида биргина жугрофий ёки иқтисодий минтақага қарашли мамлакатларнинг тегишли идоралари учун эркин ҳолда иштирок этишлари мумкин бўлган стандартлаштириш тушунилади.

Миллий стандартлаштириш - бу муайян бир мамлакат доирасида ўтказиладиган стандартлаштириш фаолиятidir.

Стандартлаштириш хар хил фаолият турлари ва унинг натижаларига дахлдор коидалар, умумий конун-коидалар ёки тавсифларни ўзида қамраб олган меъёрий ҳужжат ҳисобланади.

"Меъёрий" ҳужжат атамаси стандартлар, техникавий шартлар, шунингдек умумий кўрсатмалар, йўриқномалар ва коидалар тушунчасини ҳам ўз ичига қамраб олади.

Стандартлаштириш мақсадлари кўп қиррали бўлиб, улар асосан қуйидагилардан иборат: бирхиллаштириш (хар хилликни бошқариш), қўлланишлилик, мослашувчанлик, ўзароалмашувчанлик, соғлиқни сақлаш, хавфсизликни таъминлаш, ташки-мухитни асраш, махсулотни химоялаш, ўзаро тушунишликка эришиш, савдодаги иқтисодий кўрсаткичларни яхшилаш ва бошқалар. Бир мақсаднинг амалга ошишида бир вақтда бошка мақсадларнинг ҳам амалга ошиши мумкин.

Стандартлаштиришда махсулотнинг вазифасига мувофиқлиги деганда белгиланган шароитларда муайян вазифаларини буюм, жараён ёки хизматлар томонидан бажариш қобилияти тушунилади.

Мослашувчанлик эса, маълум шароитларда белгиланган талабларни бажариш учун номақбул таъсир кўрсатмасдан махсулот, жараён ёки хизматларни биргаликда қўлланишига яроқлилиги деб тушунилади.

Ўзароалмашувчанлик - бир хил талабларни бажариш мақсадида бир буюм, жараён, хизматдан фойдаланиш ўрнига бошқа бир буюм, жараён, хизматнинг яроқлилигидан иборат.

Хар хилликни бошқариш (унификатлаштириш ёки бирхиллаштириш) деб, муайян эҳтиёжини кондириш учун зарур бўлган энг мақбул ўлчамларни ёки маҳсулот, жараён ва хизмат турларини танлашга айтилади.

3. Стандартлаштиришнинг алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги аҳамияти қуйидаги шартлардан келиб чиқади:

- а) мамлакат иқтисодиётининг жаҳон иқтисодиётига интеграциялашувининг зарурияти;
- б) бошқа давлатлар билан хўжалик ва илмий-техник муносабатларини сақлаш ҳамда мустаҳкамлашнинг мақсадга мувофиқлиги;
- в) стандартлаштириш соҳасида келишилган сиёсатни ўтказиш зарурияти.

Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш соҳасининг стандартлаштириш тизими Ўзбекистоннинг манфаатларини мустақил давлат сифатида, шу билан бирга давлатлараро ва жаҳон интеграцияси жараёнларининг тўла ҳуқуқли иштирокчиси сифатида таъминлаш борасида иқтисодий ўзгартиришларга кўмаклашиши керак.

4. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги телекоммуникация ва почта алоқаси соҳасида стандартлаштириш бўйича Техник қўмита ташкил этилган бўлиб, корхона ва ташкилотлар, илмий муассасалар, шунингдек манфаатдор вазирлик ва идораларнинг вакиллари - мутахассислар тузилмаси ҳисобланади.

Техник қўмита алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги стандартлаштириш бўйича стратегияни коллегиял ишлаб чиқиш учун тузилган.

Техник қўмита фаолиятининг мақсади халқаро стандартлар талаблари билан уйғунлашган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш, амалдаги стандартларни қайта кўриб чиқиш ёки бекор қилиш, алоқа ва ахборотлаштириш хизматларини тақдим этиш сифатини яхшилаш ҳамда истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлаш мақсадида халқаро ташкилотлар, етакчи хорижий мамлакатлар ва фирмаларнинг стандартларидан фойдаланиш бўйича тавсиялар тайёрлашдан иборат.

Техник қўмита стандартлаштириш соҳасида қуйидаги асосий масалаларни ҳал этади:

- халқаро, давлатлараро, давлат ва тармоқ стандартлари, техник шартлар ва бошқа норматив ҳужжатларнинг янгиларини ишлаб чиқиш ва амалдагиларини қайта кўриб чиқиш бўйича тавсиялар тайёрлаш;
- алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида давлатлараро, халқаро стандартларни қўллаш бўйича таклифлар тайёрлаш;
- стандартлаштириш бўйича иш режа (дастур)ларининг лойиҳаларини ишлаб чиқишни ташкил этиш;
- норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишда ва улардан фойдаланишда баҳсли масалаларни ҳал этиш, норматив ҳужжатлардаги баъзи талабларни ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш синаш усулларини ҳамда хизматлар сифатининг назорат жорий этиш ёки бекор қилиш;

- стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилотларнинг техник органларининг йиғилишларида иштирок этиш, шу жумладан, делегация таркиби ва бошқа масалалар юзасидан Агентлик раҳбариятининг позициясини тайёрлаш.

Стандартлаштириш бўйича техник қўмитаси тўғрисидаги Намунавий қоидага (О'з РН 51-13:1993) ва почта алоқаси ва телекоммуникациялар соҳасида ТК тўғрисидаги низомга мувофиқ почта алоқаси, телекоммуникациялар, ахборотлаштириш бўйича кичик қўмиталарни ташкил этиш, акциядорлик компаниялари, корхона ва ташкилотларнинг негизида янги норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва амалдаги норматив ҳужжатларни қайта кўриб чиқиш бўйича Техник қўмитанинг ихтиёрий асосда ишчи гуруҳларини тузиш имконияти кўзда тутилади.

**7-майруза. Ўзбекистон Республикаси алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида
стандартлаштириш тизимини ривожлантириш концепцияси
(К 013:2003).**

Режа:

**1. Ўзбекистон Республикаси алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида
стандартлаш-тириш тизимини ривожлантириш концепцияси (К 014:2003).**

**2. Модда ва материалларнинг таркиби ва хоссаларининг стандарт
намуналари.**

1. Фан техника ва маркетинг тадқиқотлари томонидан ишлаб чиқилган ушбу Ўзбекистон Республикаси алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштириш тизимини ривожлантириш концепциясида Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш тизимининг мақсад ва вазифалари келтирилган. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш тизими мавжуд бўлиб, у Ўзбекистон стандартлаштириш Давлат тизимининг таркибий қисми ҳисобланади ва у халқаро, давлатлараро ҳамда минтақавий тизимлари билан уйғунлашган бўлиши керак.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш тизимининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- фойдаланиладиган телекоммуникациянинг техник воситалари, аҳолининг ҳаёти, саломатлиги ва мулкнинг хавфсизлигини, атроф-муҳит муҳофазасини таъминловчи тақдим этиладиган хизматларнинг сифат масалаларида истеъмолчилар ва давлат манфаатларини ҳимоялаш;
- алоқа ва ахборотлаштириш хизматларининг сифатини фан ва техникани ривожлантириш даражасига мувофиқ ва аҳоли эҳтиёжларини ҳамда мамлакат иқтисодий ҳисобга олган ҳолда ошириш;
- телекоммуникациялар техник воситалари ва тақдим этиладиган хизматларнинг мослашувчанлиги ва ўзаро алмашинувини таъминлаш;
- ўлчашлар бирлигини таъминлаш;
- барча турдаги манбаларни тежашга қўмаклашиш ва ишлаб чиқаришнинг иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш;
- савдо - иқтисодий ва илмий-техникаий ҳамкорликда техник тўсиқларни бартараф этиш;
- ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техника дастурларини меъёрий таъминлаш;
- табиат ва техноген ҳамда бошқа фавқулодда вазиятлар хавфи юзага келишини ҳисобга олган ҳолда хўжалик объектлари хавфсизлигини таъминлашга ёрдам кўрсатиш;
- мудофаа қобилияти ва сафарбарликка тайёргарликни таъминлаш учун қўмаклашиш.

Кўрсатилган мақсадлар саноати ривожланган мамлакатларни халқаро ва минтақавий стандартлаштириш тизимларининг асосий қоидаларига мос келади. Қўйилган мақсадларга эришиш учун қуйидаги асосий вазифалар энг долзарб ҳисобланади:

- истеъмолчилар ва давлат манфаатлари учун тақдим этиладиган хизматларнинг сифати ҳамда номрўйхатига оптимал талабларни қўйиш;

- истеъмомчиларга такдим этиладиган хизматларга тегишли талабларни белгиладиган норматив ҳужжат тизимини яратиш, шунингдек, ушбу ҳужжатдан тўғри фойдаланиш юзасидан назорат қилиш;

- стандартларнинг талабларини халқаро, давлатлараро, ҳудудий ва саноати ривожланган мамлакатларнинг миллий стандартларининг талаблари билан уйғунлашувини таъминлаш;

- метрологик меъёрлар, қоидалар, низомлар ва талабларини белгилаш;

- халқаро ҳамкорликни кенгайтириш, халқаро тажрибадан фойдаланиш, халқаро, давлатлараро ва ҳудудий стандартлаштиришда фаол иштирок этиш;

- халқаро, давлатлараро, ҳудудий ва хорижий мамлакатлар стандартларини қўллаш амалиётини кенгайтириш;

- маҳсулот сифатининг синовлари, сертификатлаштирилиши, баҳоланиши ва назоратининг меъёрий таъминоти.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш тизимининг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат:

- техник, ижтимоий зарурияти ва мувофиқлигини ҳисобга олган ҳолда норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишнинг мақсадга мувофиқлиги;

- ўзаро боғланган объектларни ялпи стандартлаштириш, шу жумладан ушбу объектларга келтирилган талабларни ишлаб чиқиш асосида ва норматив ҳужжатларни амалга киритиш муддатларига боғлиқ ҳолда метрологик таъминлаш;

- норматив ҳужжатларнинг фан, техника, илғор тажрибанинг замонавий ютуқларига, қонун ҳужжатларининг актларига мувофиқлигини таъминлаш;

- барча даражалардаги стандартлаштириш бўйича норматив ҳужжатларнинг ўзаро боғлиқлиги ва келишилганлиги, бошқарувнинг турли даражаларида стандартлаштириш-нинг ўхшаш объектларига норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишнинг бир-бирини такрорлашини истисно қилиш;

- стандартлаштириш бўйича амалдаги норматив ҳужжатлар, дастурлар ва иш режалари тўғрисидаги ахборотнинг очиқлиги;

- аксарият манфаатдор томонларнинг келишувига эришиш асосида норматив ҳужжатларни тасдиқлаш;

- сертификатлаштириш ва метрология мақсадлари учун норматив ҳужжатларнинг яроқлилиги;

- стандартлаштириш соҳасида замонавий ахборот тизимлари ва технологияларини қўллаш.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини меъёрий таъминлаш бўйича ишлари алоқа ва ахборотлаштиришни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари билан боғланиши, Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари, стандартлаштириш Давлат тизими талабларига мос келиши ва қуйидаги асосий тамойилларга таяниши керак:

- **илгарилаш тамойиллари.** Алоқанинг янги ва истиқболли воситалари ҳамда хизматларини меъёрий таъминлаш бўйича ишлари илгарилаш хусусиятига эга бўлиши ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш коммуникациясининг илғор технологияларини кенг жорий этишга имкон бериши керак;

- **тизимлилик тамойиллари.** Меъёрий таъминлашнинг тизимлилик тамойили - турли стандартлаштириш объектлари (уларни тузиш ва қўллашда) ва ушбу

объектларга тегишли талаблар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлаш ва ҳисобга олиш, шунингдек бунинг асосида стандартлаштириш бўйича ўзаро боғлиқ талабларни келишиб олиниши, уларнинг оқилона бир хиллаштирилиши ва турли норматив ҳужжатлардаги талабларнинг бир-бирини такрорламаслигини таъминлаш. Тизимлилик тамойилига риоя этиш шу билан бирга амалга оширишни режалаштиришнинг вақти ва кетма-кетлиги бўйича меъёрий таъминлаш ишларини ташкил этишда келишувни тақозо этади;

- **комплекслик тамойили.** Меъёрий таъминлашнинг комплекслик тамойили ишлаб чиқишдан фойдаланишгача бўлган даврнинг барча босқичларида алоқа воситаларига ўзаро боғлиқ бўлган талабларни белгилаш билан амалга оширилади;

- **самарадорлик тамойили.** Меъёрий таъминлашнинг самарадорлик тамойили бир томондан алоқа хизматларини кўрсатиш, уларнинг сифати, номрўйхати ва кишилар ҳаёти ҳамда саломатлигининг хавфсизлиги, атроф-муҳит муҳофазаси масалаларида истеъмолчилар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни бошқа томондан эса, алоқа воситалари ва хизматларининг рақобатбардошлигини, меҳнат унумдорлигини оширишга, инсоний ва моддий ресурсларнинг тежалишига алоқа корхоналарининг иқтисодий кўрсаткичларини яхшиланишини осонлаштиради;

- **уйғунлаштириш тамойили.** Меъёрий таъминлашнинг уйғунлаштириш тамойили алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида янги ахборот-телекоммуникация технологияларидан фойдаланиш ҳамда алоқа воситалари ҳамда хизматларини хорижий бозорларга экспорт қилиш учун шароитлар яратиш мақсадида ватанимиздаги стандартларни халқаро (ҳудудий) стандартлари ва тавсияларига изчиллик билан яқинлаштиришни кўзда тутлади.

Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида меъёрий таъминлашнинг устувор йўналишлари. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини меъёрий таъминлаш ҳолатининг таҳлили алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштиришнинг асосий объектлари учун норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишнинг қуйидаги устувор йўналишларини белгилашга имкон беради:

1) Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш Комплекс дастурини халқаро ХЭИнинг Тадқиқот комиссиялари ва ЕТСИ техник қўмиталарининг ишлари доирасида халқаро (ҳудудий) стандартлаштиришнинг устувор йўналишлари билан боғлиқ ҳолда ишлаб чиқиш.

2) Маънавий жихатдан эскирган давлат стандартлари ва тармоқ стандартларини алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида халқаро (ҳудудий) стандартларининг меъёрлари ҳамда тавсияларини ҳисобга олган ҳолда қайта кўриб чиқиш.

3) Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш тартиби белгилайдиган тармоқнинг энг муҳим стандартларини янгилаш.

4) Атамага оид стандартларни қуйидаги соҳаларда ишлаб чиқиш:

- оптик-толали узатиш тизимлари;
- интеллектуал алоқа тизимлари;
- хизматларнинг интеграцияси билан кенг полосали рақамли алоқа тармоқлари;
- кўчма абонент тизимлар;

- ахборотлаштириш-телекоммуникация тармоқлари;
- сигнализациялаш ҳамда синхронлаштиришнинг тармоқлари ва тизимлари;
- ахборот технологиялари;
- радиоалоқа, радиоэшиттириш ва телевидениенинг тизимлари ва қурилмалари;
- алоқа воситаларининг электромагнит мослашувчанлиги;
- алоқа тизимлари ва воситаларининг сифатини ҳамда сертификатлаштирилишини бошқариш;
- ахборот хавфсизлиги.

5) Умумий фойдаланиш алоқа тармоғи, почта алоқаси ўлчашлар бирлигини таъминлаш, сифатни сертификатлаштириш ва менеджмент тизимининг ишлаши, ривожланиши ҳамда такомиллашишини таъминлайдиган энг муҳим ташкилий-техник норматив ҳужжатларни, шунингдек алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштиришнинг комплекс дастурлари ва режаларини ишлаб чиқиш тартиби ва қоидаларини белгиловчи норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

6) Давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари, давлат бошқарув органлари ва юридик шахсларнинг бирлашмалари томонидан белгиланадиган меъёрлар ва қоидаларга техник регламентларни товарларга ёки уларни ишлаб чиқариш билан боғлиқ жараёнлари ва усулларига қўйилган мажбурий талаблардан иборат бўлган ҳолларда ишлаб чиқиш ва тадбиқ этиш.

7) Бошқарув таркибини, процедураларини ва ўзаро муносабатини, тизимлар ва аппаратуралар учун асосий параметрлар ва қўйиладиган умумий техник талабларини белгилайдиган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

8) Телекоммуникация тармоқларига қўйиладиган умумий техник талаблар ва асосий қоидаларни белгилайдиган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

9) Телекоммуникациянинг илгор технологиялари ва аппаратларидан фойдаланган ҳолда ташкил этилган канал ва трактларнинг, электр параметрлари ҳамда тавсифлари учун меъёрларни ва ўлчаш усулларини белгилайдиган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

10) Алоқа, маълумотлар узатиш, эшиттириш, телевидение, сигнализациялаштириш, хабардор қилиш техник воситаларини асосий параметрлари, техник талаблар ва синаш усулларини белгиловчи, махсус мўлжалланган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш (СОРМ).

11) Алоқа хизматларининг асосий қоидаларни, таснифлашни, номрўйхатни, фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятини ва бошқа асосий турдаги талабларни белгилайдиган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

12) Телекоммуникация техник воситаларнинг электромагнит мослашуви бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

13) Меҳнат хавфсизлиги, алоқа техник воситалари ва хизматлари, шу жумладан экологик ва электромагнит хавфсизлигини ҳисобга олган ҳолда, назорат қилиш ва таъминлаш бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

14) Ахборот телекоммуникация тармоқлари ва тизимларининг ахборот хавфсизлиги бўйича норма тип ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

15) Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштириш бўйича ишларнинг ахборот таъминоти бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

16) ИСО халқаро стандартларнинг талабларига мувофиқ алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида маҳсулот ҳамда алоқа хизматларининг сифатини таъминлаш ва бошқарув процедураларини тартибга солувчи норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

17) Телекоммуникация тизимлари, тармоқлари ва техник воситаларининг ишончлилиги ҳамда бардошлилигига (чидамлилигига) қўйиладиган талабларни белгиладиган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

18) Алоқа объектларини лойиҳалаштириш ва қурилиш усуллари учун норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

2. Модда ва материалларнинг таркиби ва хоссаларининг стандарт намуналари.

Стандарт намуналар ДМН ва Текширувининг объекти бўлиб ҳисобланади [13-модда].

Бугунги кунда модда ва материалларнинг таркиби ва хоссаларини аниқлаш билан боғлиқ бўлган ўлчашлар кенг тарқалган ва бу ўлчашлар халқ хўжалигининг кўп соҳаларида асосий ролни ўйнайди. Бунда 100 минглаб модда ва материаллар ўлчаш объекти бўлади. Ўлчанаётган катталиқ 1-10⁻⁹-99,9999 % чегарада ўзгариши мумкин. Модда ва материалларнинг таркибини ўлчашда бирликларнинг ўлчамини сақлаш ва узатишнинг асосий инструменти бўлиб стандарт намуналар ҳисобланади. Стандарт намуна - "СН" бу ўрнатилган тартибда тасдиқланган моддаларнинг намунаси сифатида ўлчаш воситасидир.

СН лар каталикларнинг ўлчамларини такрорлаш ва сақлаш учун мўлжалланган. Улардан ўлчашлар бирлигини таъминлаш мақсадида фойдаланилади. Стандарт намуналарга қуйидаги белгилашлар киритилган:

O'z DSN Ўз. давлат стандарт намунаси

O'z KSN Ўз. корхонасининг стандарт намунаси

O'z DSN 04.XXXX:XXXX

O'z DSN 04.0879:2008

"СН" – хатолигининг шаходатланган қиймати, "абсолют" ва "нисбий" хатолик тарзида нормаланади.

Стандарт намуналарга қўйиладиган талаблар O'z DST 8.004:1999 Ўзбекистон Республикаси ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизими. Таркибнинг модда ва материал хоссаларининг стандарт намуналари. да ўрнатилган.

Агар стандарт намуна Ўзбекистонда тайёрланган бўлса, унга тури тасдиқланганлиги тўғрисида 5 йилдан ортиқ бўлмаган муддатга сертификат берилади.

Давлат стандарт намунаси бу метрология бўйича миллий орган томонидан тан олинган ва давлат метрологик назорати ва текшируви доирасида бўлган халқ хўжалиги соҳаларида қўлланиладиган стандарт намуналардир. Корхонанинг стандарт намунаси бу корхона раҳбари (тармоқ, ташкилот) томонидан тасдиқланган ва тегишли меъёрий ҳужжатлар талабига мос ҳолда, ҳамда давлат метрология назорати ва текшируви доирасидан ташқарида

қўлланиладиган стандарт намунадир. Яроқлилик муддати ўтган ва O'z Dst 8.004 га мувофиқ бўлмаган “СН”дан фойдаланиш таъқиқланади.

8-март. Стандартлаштиришнинг асосий тамойиллари, усуллари ва турли даражадаги объектлари.

Режа:

- 1. Стандартлаштиришнинг асосий тамойиллари.**
- 2. Стандартлаштиришнинг усуллари.**
- 3. Стандартлаштиришнинг турли даражадаги объектлари.**
- 4. Давлат стандартлаштириш тизими.**

1. Стандартлаштириш бўйича умумий мақсад - бу маҳсулот сифати, процесслар ва хизматлар бўйича Давлат ва истеъмолчиларнинг қизиқишларини химоялашдир. Стандартлаштиришнинг ушбу умумий мақсадидан келиб чиққан ҳолда унинг асосий тамойилларини келтирамиз:

1. Системалик ва комплекслик. Комплекслик-бу мураккаб системадаги барча элементларнинг мувофиқлигидир.

2. Динамиклик ва стандартлаштиришнинг ўсувчанлиги. Стандартлар фан ва техникадаги юз бераётган ўзгаришларга «адаптация», яъни мослашиши керак. Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилоти «ИСО»нинг стандартлари ўсувчандир.

3. Стандартлаштиришнинг самарадорлиги - бу норматив ҳужжат қўлланилганда иқтисодий ёки ижтимоий самара беришидир, яъни стандартлаштиришга сарфланган бир сумнинг ўн сум фойда келтиришидир.

4.Стандартларни ишлаб чиқишнинг устиворлиги бу устиворлик товар ва хизматларнинг ўзаро мувофиқлиги, алмашувчанлиги ва хавфсизлигини таъминлашдир.

5. Уйғунлаштириш тамойили - бу халқаро савдода тўсиқ бўлмайдиган уйғунлашган стандартларни ишлаб чиқишдир.

6.Афзаллик тамойили. Бу тамойил афзалроқ сонлар қаторидан фойдаланишга асосланган бўлиб, улардан буюм, ускуналарнинг номенклатурасини камайтиришда фойдаланади.

2. Стандартлаштиришнинг усуллари санаб ўтамир:

1. Унификация:

- а) системалаштириш;
- б) классификация ёки таснифлаш;

2. Симплификация;

3. Типизация ёки турларга ажратиш;

4. Селекция ёки танлаш;

5. Оптималлаш (оптимизация);

6 Агрегатлаш (агрегирование)

• **Унификация** - стандартлаштириш шакли бўлиб, икки ёки ундан ортиқ ҳужжатларни (техник шартларни) бирлаштиришдир ва бу ҳужжат билан регламентланган буюмни истеъмолда ўзаро алмаштириш мумкин бўлганлиги, албатта, назарда тутилган бўлиши керак.Бошқача қилиб айтганда, унификация-бу бир хил функционал йуналишда бўлган бир турдаги деталь ва агрегатлар сонини рационал қисқартириш бўйича фаолиятдир. Маҳсулотни

унификациялаш коэффициенти K_n мавжуд бўлиб, у қуйидаги ифода билан келтирилади:

$$K_n = \frac{n - n_0}{n} \times 100.$$

Бу ерда: n -буюмдаги деталлар сони бўлиб, унга стандарт, унификациялашган ҳамда умуммашинасозлик, тармоқлараро ва тармоқда қўлланиладиган деталлар киради. n_0 -оптимал деталлар сони;

а) системалаштириш- бу буюмлар, ходисалар ва тушунчаларни аниқ тартиб ва кетма-кетликда жойлаш бўлиб, фойдаланишга қулай бўлган тизимни яратади. Масалан, бу тизимдан энциклопедик ва политехник маълумотномалар ва библиографияларда фойданилади. ОКП - общероссийский классификатор промышленной и сельскохозяйственной продукции. Машиналарнинг ўлчамлари ва параметрларини ҳамда уларнинг деталлари ва қисмлари системалаштириш учун афзалроқ сонлар қатори фойдаланилади.

б) классификация- бу буюм, ходиса ва тушунчаларни класслар, разрядларга, уларнинг умумий белгиларига боғлиқ ҳолда жойланишидир. Масалан, УДК- универсальная десятичная классификация гуманитар ва техникавий адабиётларни индекслар билан рубрикалашнинг халқаро тизими сифатида қабул қилинган. Масалан, УДК62- техника, УДК621-умумий машинасозлик ва электроника, УДК62,3- электротехника ва бошқалар.

- **Симплификация** - стандартлаштиришнинг шакли бўлиб, буюмларнинг тури ва бошқа турли кўринишларининг миқдорини қараётган вақтдаги мавжуд талабларгача камайтиришдир. Симплификация объектларига ҳеч қандай техникавий мукаммаллаштиришлар киритилмайди.

- **Типизация** - бу кўп сонли ва кўп турдаги машина, прибор, инструмент ва бошқалардан ўз сифати бўйича рационал бўлган ва ўз тартибида умумий деталлар бўлганларини танлашдир. Мақсади буюмларнинг кўпхиллигини ликвидация қилишдир.

- **Стандартлаштириш объектларини танлаш (селекция).** Бу ишлаб чиқаришнинг давом эттирилиши мақсадга мувофиқ деб топилган конкрет объектларни танлаш.

- **Оптимизация**- бу оптимал бош параметрларни ҳамда сифат ва тежамкорликнинг бошқа барча кийматларини топишдир.

- **Агрегатлаш** - бу алоҳида унификациялашган стандарт узелларидан машина, прибор ва жиҳозларни яратиш усулидир. Масалан, 15 та размерли мебель матлари ва 3 та размерли (ўлчамли) стандарт яшиклари. Бу элементларнинг турли комбинациялари - 52 кўринишдаги мебел олиш имкониятини беради.

3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификациялаш бўйича фаолиятнинг асосий мақсади товар ва хизматлар сифатини таъминлашдир. Стандартлаштириш объектлари бўлиб маҳсулот, процесс (жараён) ва хизматлар ҳисобланади. Қуйида стандартлаштиришнинг барча даражадаги объектларини келтирамыз:

1. Стандартлаштиришнинг давлатлараро объектлари: ГОСТ 1.0-92. Правила проведения работ по межгосударственной стандартизации. Общие положения;

2. Давлат стандартлаштириш объектлари: а. ташкилий-услубий ва умумтехникавий норма (меъёр)лар ва талаблар;

- б. маҳсулотга булган мажбурий талаблар;
 - в. тармоқлараро кулланадиган маҳсулотлар;
 - г. давлат аҳамиятидаги хўжалик объектларининг элементлари, шу жумладан, банк тизими, транспорт, алоқа, энергия ташкилоти, муҳофаа;
 - д. ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техникавий дастурларнинг давлат объектлари;
3. Тармоқ стандартлаштириш объектлари бўлиб, тармоқдаги маҳсулотларнинг сифатини таъминлаш бўйича тармоқни ташкил қилиш ва бошқаришдаги норма ва қоидалар ҳисобланади;
4. Маъмурий-худудий стандартлаштириш объектлари: -маҳсулот сифатини таъминлаш бўйича худудий норма ва талаблар;
5. Корхонанинг стандартлаштириш объектлари:
- а. ташки истеъмолчи амалга оширадиган маҳсулот;
 - б. ишлаб чиқаришни ташкил қилиш бўйича норма ва талаблар;
 - в. сифатни бошқариш;
 - г. ушбу корхонада тайёрланган ва факат ушбу корхонада ишлатиладиган деталь ва йигилувчи бирлашмалар;

Стандартлаштиришнинг турли даражадаги объектлари учун норматив ҳужжатларнинг қуйидаги белгиланишлари ўрнатилган:

1. Давлат даражасида:

- O'z DST- Ўзбекистон давлат стандарти;
- O'z DT- Ўзбекистон давлат таснифлагичи (классификатор);
- O'z RH - Ўзбекистон рахбарий ҳужжати;
- O'z T — Ўзбекистон тавсиялари;

2. Тармоқ (отрасль) даражасида:

- TSt- тармоқ стандарти;
- TT- тармоқ таснифлагичи;
- Tsh- техник шартлар;
- RH- рахбарий ҳужжат;
- T- тавсиялар;

3. Маъмурий-худудий даражада:

- NHSt-маъмурий-худудий стандарт;
- T- тавсиялар;

4. Корхона даражасида:

- Tsh- техник шартлар;
- Kst- корхона стандарти;

Барча даражадаги норматив ҳужжатларни белгилаш давлат тилидаги аббревиатуралар билан амалга оширилади ва унда ҳужжат қайси тилда бўлишидан қатъий назар қуйидагича номланади:

O'z-O'zbekiston

D-Davlat (Государство)
T-Tasniflagich (Классификация)
T-Tarmoq (Отрасль)
T-Tavsiyanoma (рекомендация)
R-Rahbariy (рекомендация)
H-Hujjat (документ)
H-Hududiy (региональный)
Sh-Shart (условие)
K-Korhona(предприятие)
M-Mamuriy (административный)
St -Standard (стандарт)

Давлатлараро стандартлар рус тилида белгиланади- ГОСТ.

4. Ўзбекистон Республикасида стандартлаштириш ишларини ўтказишнинг умумий ташкилий-техник коидаларини тартибга солиб турувчи давлат стандартлаштириш тизими фаолият кўрсатади.

Республикада стандартлаштириш ишларини ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва таъминлашни:

халқ хўжалиги тармоқларида - Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги); (ЎзР 25.04.2003 й. 482-П-сон Қонуни тахриридаги хат боши)

қурилиш, қурилиш индустрияси соҳасида, шу жумладан лойиҳалаш ва конструкциялашда - Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси ("Давархитектқурилиш" қўмитаси); (ЎзР 25.04.2003 й. 482- П -сон Қонуни тахриридаги хат боши)

табiiй ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда атроф муҳитни ифлосланишдан ва бошқа зарарли таъсирлардан муҳофаза қилиш соҳасида - Ўзбекистон Республикаси Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси (Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси);

тиббiiй мақсадлардаги маҳсулотлар, тиббiiй техника ашёлари, дори-дармонлар соҳасида ҳамда республика саноати ишлаб чиқараётган, шунингдек импорт бўйича республикага етказиб берилаётган маҳсулотларда инсон учун зарарли моддалар миқдорини аниқлаш масалаларида -Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги амалга оширади.

Ушбу Қонунга мувофиқ давлат бошқарув органлари ўз ваколатлари доирасида стандартлар ва техник шартларни (бундан буен матнда "стандартлар" деб юритилади), шунингдек ушбу Қонунни қўллашга доир йўриқномалар ва изоҳларни ишлаб чиқадилар, тасдиқлайдилар, нашр этадилар. (ЎзР 26.05.2000 й. 82-П-сон Қонуни тахриридаги қисм)

9-майруза. “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонун ва стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилотлар.

Режа:

- 1. “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонун.**
- 2. Стандартлаштириш бўйича давлат назорат органлари ва объектлари.**
- 3. Давлат инспекторлари, уларнинг ҳуқуқлари ва жавобгарлиги.**
- 4. Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилотлар.**

Ўзбекистон Республикасининг “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонуни 1993 йил 28 декабрда қабул қилинган. Мазкур Қонунга қуйидагиларга мувофиқ ўзгартиришлар киритилган:

- ЎЗР 26.05.200 й. 82-II-Қонуни,
- ЎЗР 25.04.2003 й. 482-II-Қонуни,
- ЎЗР 10.10.2006 й. ЎРҚ-59-сон Қонуни

Қонун 4 та бўлим, 12 та моддадан иборат.

Стандартлаштиришнинг асосий мақсадлари (1-бўлим, 1-модда) қуйидагилардир: маҳсулотлар, жараёнлар, ишлар ва хизматларнинг (бундан буён матнда "маҳсулот" деб юритилади) аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига, атроф муҳит учун хавфсизлиги, ресурсларни тежаш масалаларида истеъмолчилар ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишдан;

маҳсулотларнинг ўзаро алмашинувчанлигини ва бир-бирига мос келишини таъминлашдан;

фан ва техника тараққиёти даражасига, шунингдек аҳолининг ҳамда халқ хўжалигининг эҳтиёжларига мувофиқ ҳолда маҳсулот сифатини ҳамда рақобат қила олиш имконини оширишдан;

барча турдаги ресурслар тежалишига кўмаклашишдан, ишлаб чиқаришнинг техник-иқтисодий кўрсаткичларини яхшилашдан;

ижтимоий-иқтисодий, илмий-техникавий дастурлар ва лойиҳаларни амалга оширишдан;

табiiй ва техноген фалокатлар ҳамда бошқа фавқулодда вазиятлар юзага келиш хавф-хатарини ҳисобга олган ҳолда халқ хўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлашдан;

истеъмолчиларни ишлаб чиқарилаётган маҳсулот номенклатураси ҳамда сифати тўғрисида тўлиқ ва ишончли ахборот билан таъминлашдан;

мудофаа қобилиятини ва сафарбарлик тайёрлигини таъминлашдан;

ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлашдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикасида стандартлаштириш ишларини ўтказишнинг умумий ташкилий-техник қоидаларини тартибга солиб турувчи давлат стандартлаштириш тизими фаолият кўрсатади (1-бўлим, 2-модда).

Республикада стандартлаштириш ишларини ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва таъминлашни:

халқ хўжалиги тармоқларида - Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги);

қурилиш, қурилиш индустрияси соҳасида, шу жумладан лойиҳалаш ва конструкциялашда - Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси ("Давархитектқурилиш" қўмитаси);

табiiй ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда атроф муҳитни ифлосланишдан ва бошқа зарарли таъсирлардан муҳофаза қилиш соҳасида - Ўзбекистон Республикаси Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси (Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси);

тиббiiй мақсадлардаги маҳсулотлар, тиббiiй техника ашёлари, дори-дармонлар соҳасида ҳамда республика саноати ишлаб чиқараётган, шунингдек импорт бўйича республикага етказиб берилаётган маҳсулотларда инсон учун зарарли моддалар миқдорини аниқлаш масалаларида - Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги амалга оширади.

Ушбу Қонунга мувофиқ давлат бошқарув органлари ўз ваколатлари доирасида стандартлар ва техник шартларни (бундан буен матнда "стандартлар" деб юритилади), шунингдек ушбу Қонунни қўллашга доир йўриқномалар ва изоҳларни ишлаб чиқадилар, тасдиқлайдилар, нашр этадилар.

"Ўзстандарт" агентлиги ушбу Қонунга мувофиқ стандартлаштириш ишларини ўтказишнинг умумий қоидаларини, манфаатдор томонларнинг давлат бошқарув органлари, жамоат бирлашмалари билан олиб борадиган ҳамкорликдаги ишининг шакл ва усулларини белгилайди (1-бўлим, 3-модда).

"Ўзстандарт" агентлиги", "Давархитектқурилиш" қўмитаси, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси ва республика Соғлиқни сақлаш вазирлиги ўз ваколатлари доирасида стандартлаштириш ишларини бажаришни бошқа ташкилотларга топширишга ҳақлидирлар.

Стандартларни тасдиқлаган органлар стандартларга доир тармоқ ахборот жамғармаларини ҳосил қиладилар ва юритадилар ҳамда манфаатдор истеъмолчиларни халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар, Ўзбекистон Республикаси стандартлари, хорижий мамлакатларнинг миллий стандартларига доир ахборотлар билан, шунингдек стандартлаштириш соҳасидаги халқаро шартномалар, техник-иктисодий ҳамда ижтимоий ахборот давлат классификаторлари, стандартлаштириш қоидалари, нормалари ва тавсияларига оид ахборотлар билан таъминлайдилар.

Стандартларни нашр қилиш ва қайта нашр этишни уларни тасдиқлаган органлар амалга оширадилар.

Стандартлаштириш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонундан ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир (1-бўлим, 4-модда).

Қорақалпоғистон Республикасида стандартлаштириш соҳасидаги муносабатлар Қорақалпоғистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан ҳам тартибга солинади.

Башарти халқаро шартнома ёки битимда Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида таърифланганидан ўзгача қоидалар белгиланган бўлса, у ҳолда халқаро шартнома ёки битим қоидалари қўлланилади (1-бўлим, 5-модда).

Қонунда норматив ҳужжатларнинг тоифалари ва уларга қўйиладиган асосий талаблар (2-бўлим, 6-модда) келтирилган.

Ўзбекистон Республикасида стандартлаштиришга доир қуйидаги тоифадаги норматив ҳужжатлар қўлланилади;

халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар;

Ўзбекистон Республикасининг давлат стандартлари;

тармоқ стандартлари;

техник шартлар;

корхона стандартлари;

хорижий мамлакатларнинг миллий стандартлари;

маъмурий-ҳудудий стандартлар.

Давлат ягона ва узлуксиз таълим тизимида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган давлат таълим стандартлари ишлаб чиқилади.

Стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар жумласига, шунингдек стандартлаштириш қоидалари, нормалари, техник-иқтисодий ахборот классификаторлари ҳам киради. Мазкур ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва қўллаш тартиби "Ўзстандарт" томонидан белгиланади.

Халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар ва хорижий мамлакатларнинг миллий стандартлари, шунингдек халқаро қоидалар ва нормалар Ўзбекистон Республикаси иштирок этган шартнома ёки битимларга мувофиқ қўлланилади. Ушбу стандартлар, қоидалар ва нормаларни республика ҳудудида қўллаш тартибини "Ўзстандарт" ва давлат бошқарувининг бошқа органлари ўз ваколатлари доирасида белгилайдилар. Улар халқаро савдо-сотиқ учун ортиқча тўсқинликларни вужудга келтирмаслиги лозим.

Стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар ватанимиз ҳамда чет эл фан ва техникасининг замонавий ютуқларига асосланган ва Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлиши лозим. Улар халқаро савдо-сотиқ учун ортиқча тўсқинликларни вужудга келтирмаслиги лозим.

Норматив ҳужжатларсиз маҳсулот ишлаб чиқариш ва реализация қилишга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикасининг манфаатлари ҳимоя қилинишини ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг рақобат қила олиш имконини таъминлаш учун асосли ҳолларда стандартларда истиқболга мўлжалланган, анъанавий технологияларнинг имкониятларидан илдамлашган дастлабки талаблар белгилаб қўйилади.

Истеъмолчиларга реализация қилинадиган маҳсулотга доир стандартлар ва уларга киритилган ўзгартишлар "Ўзстандарт" органларида ҳақ олмасдан давлат рўйхатидан ўтказилиши лозим. "Ўзстандарт" органларида рўйхатдан ўтган стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар давлат ахборот жамғармасини ташкил этади.

Маҳсулотнинг атроф-муҳит, аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига хавфсизлигини таъминлаш учун, техникавий ва ахборот жихатдан маҳсулотнинг бир-бирига мос келиши ва ўзаро алмашинувчанлигини, уларни назорат қилиш усуллари бирлиги ва тамғалаш бирлигини таъминлаш учун стандартларда белгиланадиган талаблар, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан белгиланадиган бошқа талаблар

давлат бошқарув органлари, хўжалик фаолияти субъектлари риоя этиш учун мажбурийдир.

Стандартларда маҳсулотни яратиш, ишлаб чиқариш ва етказиб бериш шартномасига киритилган, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ўзга талаблар ҳам белгилаб қўйилиши мумкин.

Импорт маҳсулот, башарти у Ўзбекистон Республикасида амал қилаётган стандартларнинг мажбурий талаблар қисмига мувофиқлиги тасдиқланмаган бўлса, етказиб берилиши ва белгиланган мақсадда ишлатилиши мумкин эмас.

Стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатларнинг сертификатлаштиришда қўлланилиши (2-бўлим, 7-модда) бўйича талаблар маълумотлар келтирилган бўлиб, амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотни стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар сертификатлаштиришни амалга оширишда риоя этиладиган талабларни, шунингдек ушбу талабларга мувофиқликни назорат қилиш ва синаш усуллари ўз ичига олиши лозим.

Кўрсатиб ўтилган ҳужжатлар маҳсулотнинг мазкур турини сертификатлаштириш тизимида белгиланган қоида ва тартибларга мувофиқ қўлланилиши лозим.

Қонуннинг 3-бўлим 8 ва 9-моддаларида давлат назорати органларининг стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга оширишлари ҳамда давлат инспекторлари, уларнинг ҳуқуқлари ва жавобгарликлари тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Стандартлаштириш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик тафсилотлари 3-бўлим, 10-моддада берилган бўлиб, ушбу Қонун қоидалари бузилишида айбдор бўлган юридик ва жисмоний шахслар, шунингдек давлат бошқарув органларининг мансабдор шахслари амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка тортилиши айтиб ўтилган.

Давлат йўли билан стандартлаштириш ва назорат қилишга доир ишларнинг молиявий таъминоти бўйича 4-бўлим, 11-моддада қуйидагилар келтирилган.

Стандартлаштириш ва назорат қилишга доир ишлар, хусусан:

халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартларни, стандартлаштириш қоидалари, нормалари ва тавсияларини ишлаб чиқиш ёки ишлаб чиқишда иштирок этиш;

аниқ стандартлаштириш объектлари бўйича қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш, шунингдек стандартларнинг таркибий ташкилий-техник ва умумтехник мажмуиларини ишлаб чиқиш ва уларнинг амал қилишини таъминлаш;

техник-иқтисодий ахборот классификаторларини ишлаб чиқиш, улар тўғрисида расмий ахборот тайёрлаш ва нашр этиш, шунингдек уларни барча манфаатдор фойдаланувчиларга юбориш;

стандартлаштириш бўйича умумдавлат аҳамиятига молик илмий-тадқиқот ва ўзга ишарни олиб бориш;

стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини олиб бориш;

стандартлар фондини, техник-иқтисодий ахборотлар классификаторларини, халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартларни,

стандартлаштириш қоидалари, нормалари ва тавсияларини, хорижий мамлакатларнинг миллий стандартларини, шунингдек стандартларга мувофиқлик белгиси билан тамғаланган маҳсулот ва хизматлар Давлат реестрини шакллантириш ҳамда юритиш;

стандартлаштириш соҳасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси аниқлайдиган ўзга ишлар давлат йўли билан молиявий таъминланиши шарт.

Нашр қилинган (қайта нашр этилган) стандартларни, техник-иқтисодий ахборот классификаторларини, маҳсулот ва хизматлар Давлат реестрига киритилган, стандартларга мувофиқлик белгиси билан тамғаланган маҳсулот ва хизматларнинг нашр қилинган (қайта нашр этилган) каталогини сотишдан белгиланган тартибда олиннадиган маблағлар, шунингдек ушбу Қонун қоидаларини бузганлик учун ундириладиган жарима маблағларининг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган тартибда давлат назорати органларига йўлланадиган қисми ҳам стандартлаштириш, стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратига доир ишларни молиявий таъминлаш манбалари бўлиши мумкин.

Республика бюджети маблағларидан тўлиқ ёки қисман таъминладиган давлат дастурларини ишлаб чиқишда маҳсулот сифатини норматив жиҳатдан таъминлаш бўлимлари назарда тутилиши лозим.

Стандартлар қўлланилишини рағбатлантириш (4-бўлим, 12-модда).

Давлат стандартларга, шу жумладан истиқболга мўлжалланган, анъанавий технологияларнинг имкониятларидан илдамлашган дастлабки талабларни ўз ичига олган стандартларга мувофиқлик белгиси билан тамғаланган маҳсулотни ишлаб чиқарадиган хўжалик фаолияти субъектлари иқтисодий қўллаб-қувватланиши ва рағбатлантирилишини кафолатлайди.

Маҳсулот ишлаб чиқаришни амалга ошираётган ва маҳсулотларни стандартларга мувофиқлик белгиси билан тамғалаш ҳуқуқини олган хўжалик фаолияти субъектларини иқтисодий қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш чора-тадбирлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

2. Хўжалик фаолияти субъектлари стандартларнинг мажбурий талабларига, стандартлаштиришга тааллуқли бошқа қонун ҳужжатларига риоя этиши устидан давлат назоратини "Ўзстандарт" агентлиги, "Давархитектқурилиш" қўмитаси, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва уларнинг ҳудудий органлари, шунингдек бошқа махсус вакил қилинган давлат бошқарув органлари ўз ваколатлари доирасида амалга оширадilar (3-бўлим, 8-модда).

Идоравий бўйсунуви ва мулк шаклидан қатъи назар хўжалик фаолияти субъектларининг, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахсларнинг маҳсулоти, шу жумладан сертификатлаштирилган маҳсулот (ишлаб чиқиш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, фойдаланиш, таъмирлаш ва чиқиндини фойдали суратда ишлатиш босқичларида) давлат назорати объекти ҳисобланади.

Хўжалик фаолияти субъектлари давлат назоратини амалга ошириш учун барча зарур шароитни яратишлари шарт.

Стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини:

стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси бош давлат инспектори;

стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бош давлат инспекторлари;

стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича давлат инспекторлари амалга оширадилар.

Давлат инспекторлари, уларнинг ҳуқуқлари ва жавобгарлиги 3-бўлим, 9-моддада келтирилган.

Стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга оширадиган давлат инспекторлари давлат бошқарув органларининг вакиллари ҳисобланадилар.

Давлат инспектори:

хўжалик фаолияти субъектининг хизмат ва ишлаб чиқариш биноларига белгиланган тартибда кириш;

хўжалик фаолияти субъектидан давлат назоратини ўтказиш учун керакли ҳужжатлар ва маълумотларни олиш;

давлат назоратини ўтказишда хўжалик фаолияти субъектининг техника воситаларидан фойдаланиш ва мутахассисларни жалб этиш;

стандартлаштириш бўйича амалдаги норматив ҳужжатларга мувофиқ стандартларнинг мажбурий талабларига мувофиқлигини текшириш учун маҳсулотларнинг намуналари ҳамда нусхаларини танлаб олишни ўтказиш, бунда ишлатиб юборилган нусхаларнинг қиймати ва синовларни (таҳлилларни, ўлчовларни) ўтказиш харажатлари текширилаётган хўжалик фаолияти субъектларининг ишлаб чиқариш чиқимларига киритилади;

маҳсулотни яратиш, ишлаб чиқаришга тайёрлаш, тайёрлаш, реализация қилиш (етказиб бериш, сотиш), ундан фойдаланиш (уни ишлатиш), маҳсулотни сақлаш, ташиш ва чиқиндини фойдали суратда ишлатиш босқичларида, стандартлар мажбурий талабларининг аниқланган бузилишларини бартараф этиш тўғрисида кўрсатмалар бериш;

хўжалик фаолияти субъекти текширувдан бўйин товлаган тақдирда маҳсулотни реализация қилишни ман этиш ҳуқуқига эга.

Стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси бош давлат инспектори, стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бош давлат инспекторлари бундан ташқари:

стандартларнинг мажбурий талаблари бузилганлиги учун хўжалик фаолияти субъектларига нисбатан жарималар қўллаш тўғрисида қарорлар қабул қилиш;

стандартлар бузилишида айбдор бўлган хўжалик фаолияти субъектларининг мансабдор шахсларини маъмурий жавобгарликка тортиш;

текширилган маҳсулотни у стандартларнинг мажбурий талабларига номувофиқ бўлган ҳолларда реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни), ундан фойдаланишни (уни ишлатишни) тақиқлаш ёки тўхтатиб қўйиш тўғрисида кўрсатмалар бериш;

текширилган маҳсулот стандартларнинг мажбурий талабларига номувофиқ бўлган ҳолларда уни ишлаб чиқаришни тақиқлаш ёки уни реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни), ундан фойдаланишни (уни ишлатишни) тўхтатиб қўйиш тўғрисида кўрсатмалар бериш.

Давлат инспекторларининг маҳсулотни реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни) ман этиш ёки тўхтатиб қўйиш тўғрисидаги кўрсатмасини бузганлик учун хўжалик фаолияти субъектлари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жарима тўлайдилар.

Жарима солиш суд томонидан, хўжалик фаолияти субъекти содир этилган ҳуқуқбузарликдаги айбига иқдор бўлган ва жаримани ихтиёрий равишда тўлаган тақдирда эса, Ўзбекистон Республикаси Бош давлат инспектори, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар бош давлат инспекторлари томонидан амалга оширилади.

Хўжалик фаолияти субъектлари берилган кўрсатмалар ва қарорларни бажармаган тақдирларида давлат инспекторлари зарур материалларни прокуратура органларига ёки судга оширадилар.

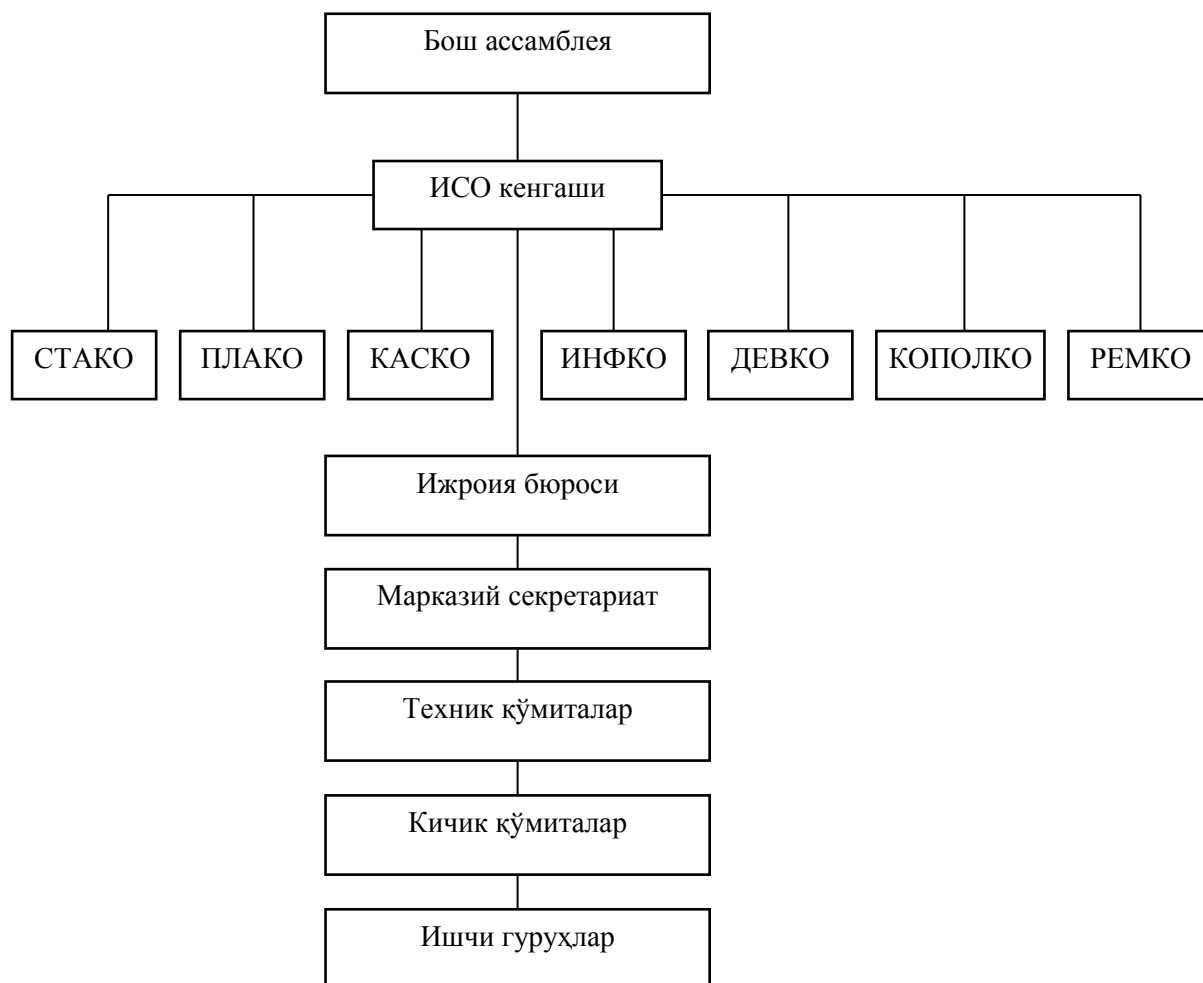
Давлат инспекторлари зиммаларига юкланган мажбуриятларни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган, давлат ёки тижорат сирини ошкор қилган тақдирларида қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортиладилар.

3. Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилот ИСО 1947 йилда ИСО низоми тасдиқлангач расмий равишда иш бошлади. Халқаро товар айрибошлаш ва ўзаро ёрдамни осонлаштириш ҳамда интеллектуал, илмий, техник ва иқтисодий фаолиятда ҳамкорликни кенгайтириш учун стандартлаштиришни дунё миқёсида ривожланишига таъсир кўрсатиш ташкилотнинг мақсади ҳисобланади. Стандартлаштириш бўйича миллий органлар ИСО аъзолари бўлиб ҳисобланади. ИСОнинг қонуний органи бўлиб барча миллий ташкилотлар вакиллариининг умумий йиғилишлари ҳисобланади. Бу йиғилиш "Бош Ассамблея" деб номланади ва ИСО фаолиятидаги муҳим масалаларни ечади ва унинг сиёсатини аниқлайди. Ташкилот бошида президент туради. У ҳар 3 йилда қайта сайланади. Ташкилотнинг амалий ишларини шу ташкилотнинг кенгаши олиб боради. "Халқаро стандартларни яратиш бўйича" "ИСО"нинг ишчи органи бўлиб, техник комитетлар ва ишчи гуруҳлар ҳисобланади.

Аниқланган масала ва таклифларни қайта ишлаш мақсадида ташкилотда 7 та комитет (қумита) иш олиб боради. Булар қуйидагилар:

- Техникавий бюро
- Режалаштириш комитети (ПЛАКО);
- Стандартлаштириш тамойилларини ўрганиш бўйича комитет (СТАКО);

- Сертификатлаш бўйича комитет (СЕРТИКО);
 - Ривожланаётган давлатларга ёрдам бериш бўйича комитет (ДЕВКО);
 - Илмий техник ахборотларни ўрганиш комитети (ИНФКО);
 - Маълумот материаллари бўйича комитет (РЕМКО);
 - Халқаро стандартлар: товар таклифи бўйича комитет (ИСКО);
- Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилот ИСО-стандартлаштириш бўйича халқаро илмий-техник ташкилотдир, унинг таркибига 80дан ортиқ давлатларнинг стандартлаштириш бўйича миллий ташкилотлари киради.

9.1-расм. ИСОнинг ташкилий тузилмаси.

10-майруза. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштириш бўйича ишларни халқаро ИСО 9000:2000 сериясидаги стандартлар асосида ташкил этиш.

Режа:

- 1. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштириш бўйича ишларни халқаро ИСО 9000:2000 сериясидаги стандартлар асосида ташкил этиш.**
- 2. Маҳсулотлар тўғрисидаги маълумотларни стандартлаштириш ва кодлаш.**

2. Баъзан бирор маҳсулот харид қилганимизда унинг кўринарли жойида ёки этикеткасида хар хил қалинликдаги чизиклар ва рақамлар билан белгиланган шаклларни кўришимиз мумкин, Уларга штрих-код номи берилган. Хўш, штрих-кодлар иима ва қачон пайдо бўлган?

Штрих кодларни маҳсулотларга нисбатан татбиқ этиш ғояси илк бора 30-йилларда АҚШнинг Гарвард бизнес мактабида яратилган бўлиб, ундан амалда фойдаланиш бир неча ўн йиллардан сўнггина, яъни 60-йиллардан бошланган. Штрих кодларни дастлабки қўлловчилар темирйўлчилар бўлиб, шу усул орқали темир йўл вагонларини идентификациялашган. Микропроцессор техникасининг гуркираб ривожланиши 70-йиллардан бошлаб штрих кодлардан кенг равишда фойдаланиш имконини яратди. 1973 йил АҚШда Маҳсулотнинг Универсал Коди (IPC) қабул қилиниб, 1977 йилдан бошлаб эса Европа кодлаш тизими EAN (European Article Numbering) таъсис этилди ва ҳозир ундан нафақат Европада, балки бошқа минтақаларда ҳам кенг равишда фойдаланилмоқда.

Штрих код кетма-кет алмашиб келувчи қора (штрих) ва оқ (пробел) рангли, турли қалинликдагк чизиклардан иборат бўлиб, бу чизикларнинг ўлчамлари стандартлаштирилган. Штрих-кодлар махсус оптик қурилмалар - сканерлар ёрдамида ўқишга мўлжалланган. Унинг воситасида микропроцессорлар орқали штрихлар рақамларга декодерланиб, маҳсулот ҳақидаги маълумотлар компьютерга узатилади.

Кўпгина иқтисодий ривожланган давлатларда маҳсулотнинг ўрамида (упаковкасида) штрих коднинг бўлиши мажбурий саналади. Акс ҳолда савдо ташкилотлари маҳсулотдан воз кечишлари мумкин. Бу халқаро савдога ҳам тегишлидир. Ушбу тизимнинг иқтисодий жиҳатдан самаралилиги маҳсулотнинг 85 фоизидан кўпи кодлаштирилганида намоён бўлади. Бундан ташқари маҳсулотга бўлган талаб ва эҳтиёжларни шакллантириш, жамлаш, ҳисобга олиш, маҳсулотнинг келиш-кетишини ҳисоб қилиб бориш, мухосиблик ҳисобларида ва ҳужжатларни расмийлаштиришда, ҳамда маҳсулотларни

сақлаш ва сотувидаги назоратларни амалга оширишда алоҳида ўрин тутати,

Асосан EANнинг икки кодидан кўпроқ фойдаланилади: 13 разрядли ва 8 разрядли рақамли кодлар. Бунда энг ингичка штрих бирлик сифатида олинади. Ҳар бир рақам ёки (разряд) икки штрих ва икки пробелдан иборат. 13 разрядли коднинг таркибида қуйидаги кодлар кўрсатилади;

- давлат коди («давлат байроғи»);
- корхона (фирма)- тайёрловчи коди;
- маҳсулотнинг коди;
- назорат сони.

EAN ассоциацияси турли давлатлар учун кодлар ишлаб чиққан бўлиб, ушбу кодлардан фойдаланиш учун марказлашган тарзда лицензиялар тавсия этади. Масалан, Франция учун давлат коди сифатида 30-37, Италия учун 80-87 оралиқлари тавсия этилган. Баъзи давлатларнинг кодлари уч хонали сонлардан иборат. Масалан, Греция - 520, Россия - 460, Бразилия - 789.

Тайёрловчи корхонанинг коди ҳар бир давлатда тегишли органлар томонидан тузилади. Одатда, бу код бешта рақамдан иборат бўлиб, давлат кодидан кейин келади.

Маҳсулот коди тайёрловчи томонидан тузилади ва у ҳам бешта рақамдан иборат бўлади. Бу коднинг расшифровкаси стандарт эмас, у маҳсулотга таллуқли бўлган муайян хусусиятларни (белгиларни) ёки фақат тайёрловчининг ўзигагина маълум бўлган ва у маҳсулотнинг қайд этиш тартиб рақамини ифодалаши ҳам мумкин. Лекин буни ихтиёрий бермаслик мақсадида штрихли кодларни белгилаш марказлаштирилган тарзда олиб борилади.

Нazorat сони EAN алгоритми бўйича кодни сканер воситасида тўғри ўқилганлигини текшириш учун хизмат қилади.

EAN-8 коди узун кодларни белгилаб бўлмайдиган кичик ўрамлар (упаковкalar) учун мўлжалланган, EAN-8 коди қуйидаги кодлар тартибидан иборат:

- давлат коди («давлат байроғи»);
- корхона (фирма)- тайёрловчи коди;
- назорат сони.

Баъзан тайёрловчи корхона кодининг ўрнига маҳсулотнинг қайд этиш тартиб рақами келтирилиши ҳам мумкин.

Рақамлар қатори сканер учун эмас, балки харидорлар учун мўлжалланган. Талабгор (харидор) учун маълумот фақат маҳсулот тайёрланган давлатни билдириш билан чегараланади, чунки давлат коди махсус нашрларда ва маълумотномаларда келтирилиб туради ёки маълумот базаларида ва банкларида сақланиши мумкин. Тўлиқ штрихли код ташки савдо ташкилотларига ёки савдо объектларига маҳсулотнинг контракт (шартнома) талабларига мўлжалланган параметрлари ва кўрсаткичлари борасида аниқ манзилга рақия ёки норозилик билдириш имкониятига эга.

Ўзбекистон Республикасида штрих кодлар тобора кенг татбиқ этилиб бормоқда. 1999 йили Ўзстандарт қошидаги метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш соҳасидаги мутахассисларни тайёрлаш ва малака ошириш институтида штрих кодлар масалалари билан шуғулланувчи марказ ташкил этилди. Ушбу марказнинг таъсис этилишидан мақсад - маҳсулотларни

автоматлаштирилган тарзда идентификациялаш борасидаги муаммоларни ҳал этиш ва бу фаолиятни кенг равишда тарғиб этишдир, Албатта, бунда халқаро меъёрий ҳужжатларни ҳисобга олган ҳолда кодлашнинг стандартлаштирилиши алоҳида аҳамиятга эгадир.

Ўзбекистон Республикасида штрихли кодлашнинг татбиқ этилиши энг аввало, 1996 йилнинг 26 апрелида қабул қилинган «Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида» номли Қонунининг 4-моддасида кўрсатилган - истеъмолчининг харид қилинаётган маҳсулот ҳақида зарур ва ишончли маълумот олиш ҳуқуқини амалга оширишда янги замин яратади.

Штрихли кодлаш ишлаб чиқариш корхоналари учун қуйидаги имкониятларни яратади:

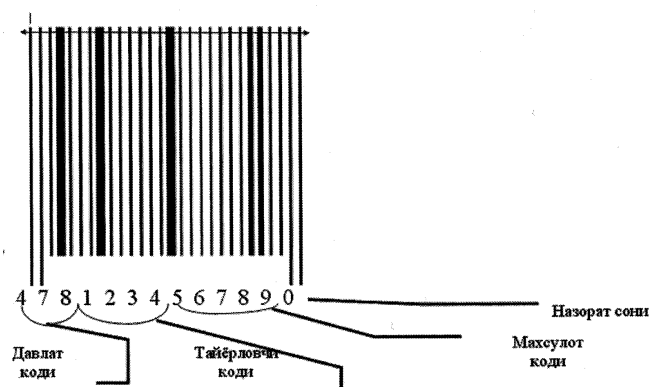
- автоматлаштирилган бошқарув тизимларининг татбиқ этилишини осонлаштиради;
- ишлаб чиқариш, маҳсулотни сақлаш ва реализация қилиш каби фаолиятлардаги ҳисоб- китоб ишларининг самарадорлигини оширади;
- ресурсларни чуқур таҳлил қилиш имкониятини беради;
- ҳужжатлар айланишини қисқартиради;
- маҳсулотни реализация қилиш ва ҳаракати ҳақидаги ишончли маълумотларни мунтазам равишда йиғишни йўлга қўйиш мумкин;
- бошқарув ва назорат идораларига тезкор равишда маҳсулот хусусидаги маълумотларни тавсия этиш.

Бироқ харидор сотиб олаётган маҳсулотининг фақат тайёрланган давлати борасидаги маълумотнигина эмас, балки тегишли барча маълумотларни ҳам билишни истайди. Бу муаммо ҳам вақти келиб стандартлаштириш йўли билан тасдиқланувчи стандартларнинг мажбурий талабларининг рўйхатини кенгайтириш лозим бўлади.

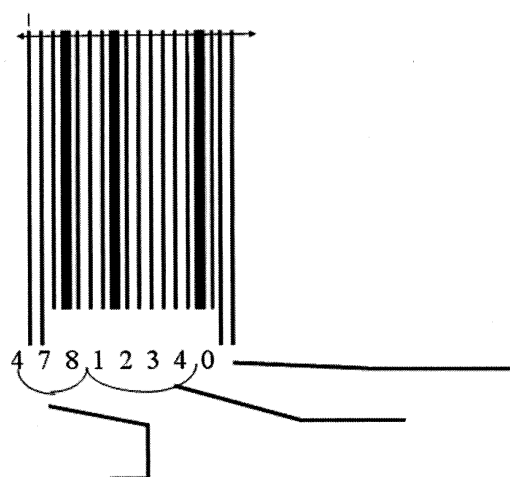
1-жадвал. Маҳсулотнинг штрихли кодланиши учун айрим давлатларнинг EAN коди

<i>Давлат коди</i>	<i>Давлат номи</i>	<i>Давлат коди</i>	<i>Давлат номи</i>	<i>Давлат коди</i>	<i>Давлат номи</i>
------------------------	------------------------	------------------------	------------------------	------------------------	------------------------

93	Австралия	539	Ирландия	383	Словения
90-91	Австрия	569	Исландия	00-09	АҚШ ва Канада
779	Аргентина	84	Испания	869	Туркия
54	Бельгия ва	80-83	Италия	64	Финляндия
	Люксембург	529	Кипр	30-37	Франция
380	Болгария	690	Хитой	859	Чехия
789	Бразилия	850	Куба	780	Чили
50	Б. Британия	750	Мексика	73	Швеция
599	Венгрия	87	Нидерландия	76	Швейцария
759	Венесуэла	94	Я.Зеландия	860	Югославия
400-440	Германия	70	Норвегия	880	Жанубий Кореа
489	Гонконг	590	Польша	45-49	Япония

1-расм. 13 разрядли EAN коди.

2-расм. 8 разрядли EAN коди.

Стандартлаштириш асослари бўйича назорат саволлари

1. Стандартлаштиришнинг мақсад ва вазифалари
2. Асосий тушунча ва атамалар
3. Стандартлаштиришнинг алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги аҳамияти
4. Стандартлаштириш бўйича техник қўмитанинг соҳадаги фаолияти
5. Ўзбекистон Республикаси алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида
стандартлаштириш тизимини ривожлантириш
6. Стандартлаштиришнинг асосий тамойиллари ва усуллари
7. Стандартлаштиришнинг турли даражадаги объектлари
8. Давлат стандартлаштириш тизими
9. “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонун
10. Стандартлаштириш бўйича давлат назорат органлари ва объектлари.
Давлат инспекторларининг ҳуқуқлари ва жавобгарлиги

11. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида стандартлаштириш бўйича ишларни ташкил қилиш
12. Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилотлар
13. Маҳсулотлар тўғрисидаги маълумотларни стандартлаштириш ва кодлаш

11-март. Сертификатлаштириш бўйича асосий тушунчалар ва сертификатлаштиришнинг ҳуқуқий асослари.

Режа.

- 1. Сертификатлаштириш бўйича асосий тушунча ва атамалар.**
- 2. “Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги Қонун.**
- 3. Сертификатлаштиришнинг ҳуқуқий асослари ва миллий тизим.**

1. Ишлаб чиқариладиган турли хил маҳсулотлар муайян сифат кўрсаткичларига жавоб бериши керак. Сифат кўрсаткичлари эса маълум белгиланган талабларга мувофиқ келиши лозим. Мувофиқлик ўз навбатида, маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатларга мос келишини талаб этади. Мувофиқликни эса сертификатлаштириш мумкин.

“Сертификатлаштириш” сўзи лотин тилидан олинган бўлиб, “тўғри бажарилган” деган маънони билдиради.

Сертификатлаштириш – бу керакли ишончлилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини алоҳида, ҳолис деб тан олинган идора томонидан тасдиқланадиган фаолиятдир.

Халқаро стандартлаштириш ташкилотининг қўлланмасида «сертификатлаштириш» атамасининг қуйидаги изоҳи берилган:

- сертификатлаштириш дейилганда маҳсулот, технологик жараён ва хизматларни сертификатлаштиришда (мувофиқликни сертификатлаштириш) учинчи томоннинг қатнашиши тушунилади;

Сертификатлаштириш деганда, маҳсулот (буюм, товар) ёки хизмат муайян стандартга ёки техникавий шартларга мос келишини тасдиқлаш мақсадида ўтказиладиган фаолият тушунилиб, ушбу фаолият натижасида маҳсулот (буюм, товар)нинг сифати ҳақида истеъмолчини ишонтирадиган тегишли ҳужжат - сертификат берилади.

Сертификатлаштиришнинг миллий тизими - давлат миқёсида амал қиладиган сертификатлаштириш ўтказишда ўз тартиб ва бошқарув қоидаларига эга бўлган тизим.

Мувофиқлик сертификати - сертификатланган маҳсулотнинг белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш учун сертификатлаштириш тизими қоидаларига биноан берилган ҳужжат.

Мувофиқлик белгиси - муайян маҳсулот ёки хизматнинг аниқ стандартга ёки бошқа норматив ҳужжатга мос эканлигини кўрсатиш учун маҳсулотга ёки кўрсатилган хизматга доир ҳужжатга қўйиладиган, белгиланган тартибда рўйхатга олинган белги.

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизими – айти бир хил стандартлар ва қоидалар қўлланиладиган муайян маҳсулотлар, ишлар ёки хизматларга тааллуқли сертификатлаштириш тизими.

Синов лабораториясини аккредитлаш – синов лабораториясининг (марказининг) муайян маҳсулот синовини ёки муайян синов турини амалга оширишга доир ваколатларнинг нуфузли орган томонидан расмий эътироф қилиниши.

Сертификатлаштириш органи – сертификатлаштиришни ўтказувчи орган.

Синаш – бу ўрнатилган муолажага мувофиқ ҳолда бир ёки бир нечта характеристикани аниқлаш.

Мувофиқлик атамаси маҳсулот жараён, хизматга белгиланган барча талабларга риоя қилишни ўз таркибига олади. Мувофиқликнинг учта кўриниши – мувофиқлик баёноти, мувофиқликни аттестатлаш, мувофиқликни сертификатлаштириш мавжуддир. Мувофиқлик баёноти деб таъминотчининг маҳсулот, жараён ва хизматларнинг аниқ бир стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга тўла-тўқис мувофиқлиги ҳақида масъулиятни ўз зиммасига олганлигини баён этишига айтилади. Бу атамани сўнгги вақтларда «ўз-ўзини сертификатлаштириш» тушунчаси билан алмашилаётгани қайд қилинмоқда. Ўз-ўзини сертификатлаштириш деганда маҳсулот ишлаб чиқарувчи томон бутун масъулиятни ўзига олган ҳолда сертификатлаштиришни ўзи ўтказди ва маҳсулотнинг керакли даражада сифатлилиги ҳақидаги қанолатни ўз устига олади. Бундай сертификатлаштириш фаолиятини ўз-ўзини сертификатлаштириш деб юритилади.

Мувофиқликни аттестатлаш дейилганда учинчи томон тарафидан «синов лабораториясининг баёноти» тушунилиб, маълум намуна маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи маълум стандартлар ёки бошқа ҳужжатлар билан мувофиқ эканлигини баён этилиши тушунилади.

Яна бир зарур атамаларидан бири «сертификатлаштириш тизими» бўлиб, у қуйидагича таърифланади: «Сертификатлаштириш тизими – мувофиқликнинг сертификатлаштириш фаолиятини ўтказиш учун иш тартиби қоидаларига ва бошқаришига эга бўлган тизимдир.»

«Сертификатлаштириш тизими» атамасидан ташқари, сертификатлаштириш схемаси киритилиб, у қуйидагича таърифланади: «Мувофиқликнинг сертификатлаш-тирилишини ўтказишдаги учинчи томон фаолиятининг таркиби ва тартиби».

Сертификатлаштириш тизимларида қатнашувчи учта тушунча тўғрисида тўхталиб ўтамиз: сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш деганда, ушбу тизимнинг қоидаларига мувофиқ гувоҳнома талабларига берилган сертификатлаштиришдан фойдаланиш имконияти тушунилади.

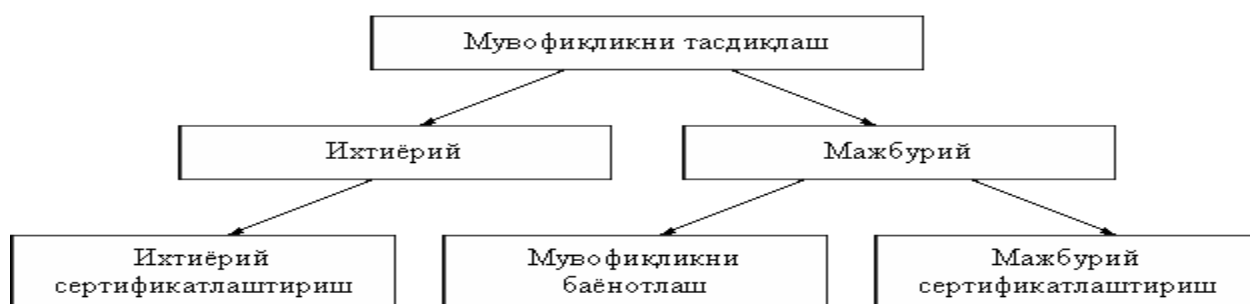
Сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи деб, ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган, лекин тизимни бошқариш имкониятига эга бўлмаган сертификатлаштириш идораси тушунилади.

Сертификатлаштириш тизими аъзоси деганда, ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган ва тизимни бошқаришда қатнашадиган сертификатлаштириш идораси тушунилади.

Сертификатлаштириш икки хил бўлади, булар мажбурий ва ихтиёрий. Маҳсулотни у ёки бу сертификатлаштиришга оидлиги, унинг ташқи муҳитга, инсон саломатлигига таъсири асосий мезон ҳисобланади. Ана шунинг учун ташқи муҳитга, инсон саломатлигига таъсир кўрсатувчи маҳсулотлар албатта, мажбурий сертификатлаштиришга мансуб бўлади, қолган маҳсулотларнинг сертификат-лаштирилиши эса ихтиёрийдир.

Мажбурий сертификатлаштириш деганда, сертификатлаштириш ҳуқуқига эга бўлган идора томонидан маҳсулот, жараён, хизматининг стандартлардаги мажбурий талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш тушунилади.

Ихтиёрий сертификатлаштириш деганда ишлаб чиқарувчи (бажарувчи), сотувчи (таъминловчи) ёки истеъмолчи ташаббуси билан ихтиёрий равишда ўтказиладиган сертификатлаштириш тушунилади.

Ҳозирги шароитда ташқи мамлакатлар билан савдони, мамлакатлараро иқтисодий алоқаларни, фан ва техника ривожланиши учун ҳамда чиқарилаётган маҳсулотлар сифатини яхшилаш, уларнинг рақобатдошлик қобилиятни ошириш учун мунтазам равишда синовлардан ўтказиш эҳтиёжи ортиб бормоқда. Синовларни кўпинча учинчи томон деб аталувчи шахс ёки ташкилот амалга оширади. У кўриладиган масалада қатнашаётган томонлар одатда таъминловчининг (биринчи томон) ва харидорнинг (иккинчи томон) манфаатларини ҳимоя қилиб, мутлақо мустақил равишда иш кўрадилар. Учинчи томон тарафидан қилинадиган сертификатлаштириш ишлаб чиқарувчиларнинг ишончига сазовор бўлмоқда.

2. “Маҳсулотлар ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 1993 йил 28 декабрда қабул қилинган бўлиб 4 та боб ва 23 та моддадан ташкил топган.

Мазкур Қонун Ўзбекистон Республикасида маҳсулотлар, хизматлар ва бошқа объектларни (матнда бундан кейин «маҳсулотлар» деб юритилади) сертификатлаштиришнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини; шунингдек сертификатлаштириш иштирокчиларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятларини ва жавобгарлигини белгилаб беради.

Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар ишлатилган: сертификатлаштириш миллий тизими, маҳсулотларни сертификатлаштириш, мувофиқлик сертификати, мувофиқлик белгиси, бир турдаги маҳсулотларни (ишларни, хизматларни) сертификатлаштириш тизими, синов лабораториясини

аккредитация қилиш.

Қонуннинг 2-моддасида сертификатлаштиришнинг мақсад ва вазифалари санаб ўтилган. 3-моддасида эса сертификатлаштириш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, 4-моддада халқаро шартномалар ва битимлар, 5-моддада эса Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш органлари тўғрисида маълумотлар берилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ўзбекистон Давлат стандартлаш, метрология ва сертификация маркази (матнда бундан кейин «Ўзстандарт» деб юритилади) Ўзбекистон Республикасининг миллий сертификатлаштириш органидир.

«Ўзстандарт» мазкур Қонунга мувофиқ:

сертификатлаштириш соҳасида давлат сиёсатини амалга оширади, сертификатлаштириш ўтказиш юзасидан умумий қоидаларни белгилайди, улар тўғрисида расмий ахборотлар эълон қилиб боради;

сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш дастурларининг лойиҳаларини ишлаб чиқади ҳамда уларни Ҳукумат муҳокамасига тақдим этади;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишган ҳолда сертификатлаштиришнинг халқаро тизимларига қўшилиш тўғрисида қарорлар қабул қилади, шунингдек сертификатлаштириш натижалари ўзаро эътироф этиш тўғрисида битимлар тузади, сертификатлаштириш масалалари бўйича бошқа давлатлар билан ўзаро муносабатларда ва халқаро ташкилотларда Ўзбекистон Республикаси номидан иш кўради;

мажбурий равишда сертификатланадиган маҳсулотларнинг рўйхатини белгилайди;

бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш органларини ва синов лабораторияларини (марказларини) аккредитация қилади;

сертификатланган маҳсулотларнинг, аккредитация қилинган сертификатлаштириш органлари ва синов лабораторияларининг (марказларининг), экспертларнинг Давлат реестрини юритади;

бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришга аккредитация қилинган органлар ва синов лабораториялари (марказлари) сертификатлаштириш қоидаларига риоя этиши устидан ва сертификатланган маҳсулотлар устидан давлат текшируви ва назоратини амалга оширади;

қонун ҳужжатларининг нормалари бузилганлиги» учун мувофиқлик сертификатларн ва мувофиқлик белгиларини бекор қилади ҳамда амал қилишини тўхтатиб қўяди, сертификатлаштириш органларининг аккредитация қилинганлик тўғрисидаги гувоҳномаларни бекор қилади, синов лабораторияларининг (марказларининг) фаолиятини тугатади.

«Ўзстандарт»нинг сертификатлаштириш соҳасидаги фаолиятини молиявий таъминлаш манбаи - давлат бюджети маблағи, шунингдек «Ўзстандарт» кўрсатаётган хизмат учун олинадиган ҳақдан иборат.

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришга аккредитация қилинган органлар:

бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизимларини тузадилар ва уларнинг амал қилишини таъминлайдилар;

сертификатлаштиришни ташкил этадилар ва ўтказадилар;
миллий мувофиқлик сертификатларини расмийлаштирадилар, берадилар
ёки чет эл мувофиқлик сертификатларини эътироф этадилар;
сертификатланган маҳсулотлар устидан назоратни амалга оширадилар.

Синов лабораторияларини (марказларини) ва сертификатлаштириш
органларини аккредитация қилиш билан боғлиқ сарф-харажатларни аризачи
қоплайди.

Тегишли сертификатлаштириш тизими белгилаган тартибда аккредитация
қилинган синов лабораториялари (марказлари) муайян маҳсулотларнинг
синовини ёки муайян синов турини амалга оширадилар ҳамда
сертификатлаштириш мақсадлари учун баённомалар берадилар.

«Ўзстандарт» ўз вазифаларининг бир қисмини бир турдаги
маҳсулотларни сертификатлаштириш органларига ва синов лабораторияларига
(марказларига) ўтказишга ҳақлидир.

Қонуннинг 6-моддасида сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари
шарҳланган.

Маҳсулотлар (шу жумладан дастурий ва бошқа илмий-техникавий
маҳсулотлар), хизматлар, шунингдек сифат тизимлари сертификатлаштириш
объектлари ҳисобланади.

«Ўзстандарт» ва давлат бошқарувининг бошқа органларн, «Ўзстандарт»
томонидан аккредитация қилинган ёки эътироф этилган, сертификатлаштириш
-органлари, синов лабораториялари (марказлари), мулк шаклидан қатъи назар,
маҳсулоти сертификатлаштирилиши лозим бўлган корхоналар, муассасалар ва
ташкilotлар, жисмоний шахслар сертификатлаштириш субъектлари
ҳисобланадилар.

Сертификатлаштириш субъектлари - юридик шахслар
сертификатлаштириш миллий тизими доирасида сертификатлаштириш
tizimлари тузишлари мумкин. Юридик шахсларнинг сертификатлаштириш
tizimлари «Ўзстандарт» белгилаган тартибда давлат рўйхатидан ўтказилиши
шартлиги белгилаб қўйилган.

Қонуннинг 2-боби 7-8-9-моддалардан иборат бўлиб, 7-модда мувофиқлик
сертификати ва мувофиқлик белгисига бағишланган.

Маҳсулотнинг белгиланган талабларга мувофиқлиги тасдиқлангани
тақдирда сертификатлаштириш органи мувофиқлик сертификати беради,
тайёрловчи ана шу сертификат асосида мувофиқлик белгисини ишлатиш
ҳуқуқига эга бўлади.

Сертификатлаштириш тизимида фойдаланиладиган мувофиқлик
сертификатларининг, аккредитация қилинганлик тўғрисидаги
гувоҳномаларнинг намуналари, миллий мувофиқлик белгисининг шакллари ва
ҳажмлари «Ўзстандарт» томонидан тасдиқланади.

Мувофиқлик сертификатлари, мувофиқлик белгилари,
сертификатлаштириш органлари ва синов лабораторияларининг
(марказларининг) аккредитация қилинганлик тўғрисидаги гувоҳномалари
«Ўзстандарт» томонидан белгиланган тартибда Давлат реестридан ўтказилиши
шарт.

Давлат реестрида рўйхатдан ўтказилмаган мувофиқлик сертификатлари,

мувофиқлик белгилари, сертификатлаштириш органлари ва синов лабораторияларининг (марказларининг) аккредитация қилинганлик тўғрисидаги гувоҳномаларн ҳақиқий эмас.

Мувофиқлик сертификатидан, мувофиқлик белгисидан фойдаланиш ҳуқуқини ҳамда сертификатлаштириш органлари ва синов лабораторияларининг (марказларининг) аккредитация қилинганлик тўғрисидаги гувоҳномаларини аризачи бошқа юридик ёки жисмоний шахсга бериши ман этилади.

8-моддада эса сертификатлаштириш фаолиятига лицензия бериш тўғрисида, яъни бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришга аккредитация қилинган органлар ва синов лабораторияларн (марказлари) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилаб қўйган тартибда бериладиган лицензия асосида мувофиқлик сертификати берадилар ва сертификатлаштириш мақсадида синов ўтказиши, лицензия шартномалари тузиш тартибини «Ўзстандарт» белгилаши, маҳсулотларни сертификатлаштириш вақтида аризачига мувофиқлик сертификатини ёки мувофиқлик белгисини қўллаш ҳуқуқи аккредитация қилинган тегишли сертификатлаштириш органи билан тузилган битим асосида берилиши таъкидланган.

Қонуннинг 9-моддасида эса сертификатлаштириш тўғрисида ахборот, шу жумладан «Ўзстандарт» тайёрловчиларни (ижрочиларни), сотувчиларни, истеъмолчиларни ва бошқа манфаатдор шахсларни сертификатлаштиришнинг амалдаги тизимлари, уларнинг органлари, синов лабораториялари (марказлари), экспертлар тўғрисида, шунингдек мувофиқлик сертификатлари, мувофиқлик белгилари ва уларни қўллаш қоидалари тўғрисида хабардор этиб бориши кўрсатилган.

Сертификатлаштириш органлари аризачига унинг талабига биноан маҳсулотни сертификатлаштириш учун керакли ахборотни беришлари шарт.

Аризачи сертификатлаштириш органининг талабига биноан сертификатлаштириш билан боғлиқ ахборотни тақдим этиши шарт, тижорат сири ҳисобланган маълумотлар бундан мустасно.

Маҳсулотларни мажбурий ва ихтиёрий сертификатлаштириш тўғрисидаги қонун талаблари 10-11-12-моддаларда баён қилинган. Хусусан, мажбурий сертификатлаш-тиришни ўтказиш ишларини ташкил этиш «Ўзстандарт» зиммасига ёки унинг топшириғига биноан бошқа сертификатлаштириш органларига (уларни албатта аккредитация қилган ҳолда) юклатилади.

Сертификатлаштирилиши шарт бўлган маҳсулотларнинг рўйхатини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайди.

Одамларнинг ҳаёти, соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкига ҳамда атроф-муҳитга зарар етказиши мумкин бўлган маҳсулотларни тайерлаш, улардан фойдаланиш, уларни ташиш ёки сақлаш хавфсизлигини таъминловчи талаблар бўлмаган тақдирда давлат бошқарувининг тегишли органи бундай талабномаларни кечиктирмай ишлаб чиқиши ва амалга киритиши шартлиги кўрсатилган.

11-моддада мажбурий сертификатлаштиришни ўтказиш шартлари

келтирилган бўлиб, мажбурий сертификатлаштириш норматив ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ маҳсулот хусусиятини аниқлаш учун уни синашни, сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви ва назорати ўрнатишни ўз ичига олади.

Синовлар аккредитация қилинган синов лабораториялари (марказлари) томонидан тегишли норматив ҳужжатларда белгиланган усулларда, бундай ҳужжатлар бўлмаган тақдирда эса тегишли сертификатлаштириш органлари ишлаб чиққан усулларда амалга оширилади.

Мажбурий сертификатлаштириш ишлари учун аризачи қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда ҳақ тўлайди.

Аризачи ўз маҳсулотини мажбурий сертификатлаштиришдан ўтказишга сарфлаган маблағлар суммаси шу маҳсулот таннарихига қўшилади.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган, аммо мувофиқлик сертификатига эга бўлмаган маҳсулотни тарғиб қилиш ман этилган.

12-моддада мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларга қўйиладиган талаблар тафсилоти берилган бўлиб, мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар қуйидаги ҳолларда:

сертификатлаштиришга тақдим этилмаган бўлса;

сертификатлаштириш талабларига мувофиқ эмаслиги сабабли сертификатлаштиришдан ўтмаган бўлса;

агар сертификатнинг амал қилиш муддати тугаган ёки унинг амал қилиши тўхтатиб қўйилган (бекор қилинган) бўлса, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида реализация қилиниши мумкин эмаслиги;

Қонунга ҳилоф тарзда мувофиқлик белгиси босилган маҳсулотларни реализация қилиш ман этилиши ёритилган.

13-модда тайёрловчиларнинг (тадбиркорларнинг) маҳсулотларни мажбурий сертификатлаштириш вақтидаги мажбуриятларига бағишланган. Бунда мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларни реализация қилувчи тайёрловчилар (тадбиркорлар):

мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотни сертификатлаштиришга тақдим этишлари;

сертификатланган маҳсулотни сертификатлаш органларининг ўзи ёки улар эътироф этган органлар берган сертификат мавжуд бўлган тақдирдагина реализация қилишлари ва унинг норматив ҳужжатлар талабларига мос бўлишини таъминлашлари;

сертификатланган маҳсулотни, башарти, у норматив ҳужжат талабларига мувофиқ келмаса, шунингдек сертификатнинг амал қилиш мудати тугаган ёхуд унинг амал қилиши сертификатлаштириш органининг қарори билан тўхтатиб қўйилган ёки бекор қилинган бўлса, реализация қилишни тўхтатиб қўйишлари ёки тугатишлари;

мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотни сертификатлаштирувчи ва сертификатланган маҳсулотни назорат қилувчи органларнинг мансабдор шахслари ўз ваколатларини монеликсиз бажаришлари учун шароит яратишлари;

сертификатланган маҳсулот ишлаб чиқаришнинг техникавий ҳужжатларига ёки технология жараёнига киритилган ўзгаришлар ҳақида

оертификатлаштириш органини белгиланган тартибда хабардор этишлари;

илова қилинган техник ҳужжатда маҳсулот мувофиқ келиши лозим бўлган сертификатлаштириш тўғрисидаги маълумотларни ҳамда норматив ҳужжатларни кўрсатишлари ва бу маълумотлар истеъмолчи (харидор, буюртмачи) эътиборига етказилишини таъминлашлари шарт эканлиги регламентланган.

Конунинг 14-моддасида хориждан олиб келинадиган ва хорижга олиб чиқиб кетиладиган маҳсулотларни мажбурий сертификатлаштириш тартиби берилган.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларни Ўзбекистон Республикасига етказиб бериш учун тузиладиган контрактлар (шартномалар) шартида маҳсулотларнинг белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқловчи, «Ўзстандарт» томонидан берилган ёки эътироф этилган мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари бўлиши назарда тутилиши кераклиги;

Миллий мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари ёки бошқа давлатларнинг «Ўзстандарт» томонидан эътироф этилган мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари аризачи (маҳсулот етказиб берувчи) томонидан божхона назорати органларига юкка тааллуқли божхона декларацияси билан биргаликда тақдим этилади ва улар маҳсулотни республика ҳудудига олиб киришга рухсатнома олиш учун зарур ҳужжатлар ҳисобланиши;

Четдан олиб келинаётган маҳсулотнинг хавфсиз эканлигини тасдиқловчи ҳужжати бўлмаган тақдирда божхона назорати органлари бу хусусда «Ўзстандарт»ни хабардор этадилар ҳамда маҳсулотни сертификатлаштиришдан ўтказиш ёки чет эл сертификатини эътироф этиш тўғрисидаги масала сертификатлаштириш миллий тизими қоидаларига мувофиқ ҳал этилгунга қадар бу маҳсулотни четдан олиб киришни тақиқлаб қўйилиши ҳамда

Сертификатлаштирилиши шарт бўлган маҳсулотларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан олиб чиқиш тартибини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилаши кўрсатилган.

Мажбурий сертификатлаштириш ишларининг давлат томонидан молиявий таъминоти 15-моддада ўз аксини топган.

Қуйидаги ишлар:

сертификатлаштиришни ривожлантиришнинг истиқболларини, уни ўтказиш қоидалари ва тавсияларини ишлаб чиқиш;

сертификатлаштириш соҳасида расмий ахборотлар билан таъминлаш;

халқаро (минтақавий) сертификатлаштириш ташкилотлари ишида қатнашиш ҳамда чет эл миллий сертификатлаштириш органлари билан биргаликда ишлар ўтказиш;

сертификатлаштириш юзасидан халқаро (минтақавий) қоидалар ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда уларни ишлаб чиқишда қатнашиш;

сертификатлаштириш юзасидан умумдавлат аҳамиятига молик илмий-тадқиқот ишлари ва бошқа ишлар олиб бориш;

сертификатлаштириш қоидаларига риоя этилиши устидан ҳамда сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви ва назорати олиб бориш

ишлари давлат томонидан молиявий таъминланиши кўрсатиб ўтилган.

16-модда мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя этилишини давлат томонидан текширилиши ва назорат қилиниши, тайёрловчиларнинг (тадбиркорларнинг, сотувчиларнинг, ижрочиларнинг), синов лабораторияларининг (марказларининг), сертификатлаштириш органларининг мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя этишлари устидан ҳамда сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви на назоратини «Ўзстандарт»нинг давлат инспекторлари Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда ва шартларда амалга оширишлари кўрсатилган.

Қонуннинг 17-18-19-моддалари ихтиёрий сертификатлаштиришга доир маълумотлар билан тўлдирилган.

Ҳар қандай маҳсулот норматив ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ эканлигини тасдиқлаш учун у юридик ва жисмоний шахснинг ташаббуси билан ихтиёрий сертификатлаштиришдан ўтказилиши мумкинлиги;

Ихтиёрий сертификатлаштиришни «Ўзстандарт» белгилаб қўйган тартибда аккредитация қилинган юридик ва жисмоний шахслар амалга оширишга ҳақлилиги ҳамда сертификатлаштириш қоидалари ва тартибини белгиловчи ихтиёрий сертификатлаштириш тизимларини аккредитация қилинган органлар «Ўзстандарт» билан келишган ҳолда белгилаши таъкидланган.

4-бобдаги 20-21-моддаларда низоларни қараб чиқиш, сертификатлаштириш туғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарликка оид қонун шартлари белгиланган.

Мазкур Қонунни қўллаш билан боғлиқ низолар суд томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда қараб чиқилиши;

Сертификатлаштириш натижаларидан норози бўлган тақдирда манфаатдор томон «Ўзстандарт»нинг Шикоятларни қараб чиқиш кенгашига мурожаат этишга ҳақлилиги;

Шикоятларни қараб чиқиш кенгаши туғрисидаги низомни «Ўзстандарт» ишлаб чиқиши ва тасдиқлаши;

«Ўзстандарт»нинг Шикоятларни қараб чиқиш кенгаши сертификатлаштириш органлари ва синов лабораторияларининг (марказларининг) қарорлари устидан берилган шикоят аризаларини қараб чиқиши; шикоят аризалари икки ҳафта ичида кўриб чиқилиши; «Ўзстандарт»нинг, Шикоятларни қараб чиқиш кенгашининг қарорлари устидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда Олий судга ёки Олий ҳужалик судига шикоят қилиш мумкинлиги баён қилинган.

22-моддада сертификатлаштириш органларининг ва синов лабораторияларининг (марказларининг) жавобгарлиги тавсифланган.

Сертификатлаштириш органи:

мувофиқлик сертификатини асоссиз ва қонунга хилоф тарзда берганлик учун;

аризачига нисбатан қонунга хилоф хатти-ҳаракатлар қилганлик учун;

аризачининг тижорат сири ҳисобланган маълумотларни ошкор этганлик учун, аккредитация қилинган синов лабораторияси (маркази) сертификатлаштириш органига синовлариинг натижаларн ҳақида нотўғри маълумот берганлик учун жавобгар бўлиши;

Сертификатлаштириш органлари ва синов лабораториялари (марказлари) мазкур моддада айтиб ўтилган хатти-ҳаракатлар натижасида аризаچига етказилган зарарнинг ўрнини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тўла ҳажмда қоплашлари шартлиги белгиланган.

23-моддада тайёрловчиларнинг (тадбиркорларнинг) мажбурий сертификат-лаштириш қоидаларини бузганлик учун жавобгарлиги, шу жумладан,

тайёрловчилар (тадбиркорлар):

маҳсулотларни мувофиқлик сертификатисиз, шунингдек қонунга ҳилоф тарзда мувофиқлик белгиси тамғаси босилган маҳсулотни реализация қилганлик учун;

мувофиқлик сертификати бўлмаган маҳсулотларни тарғибот қилганлик учун;

«Ўзстандарт»нинг ёки у ваколат берган органларнинг кўрсатмасига биноан реализация қилиш тўхтатиб ёки тақиқлаб қўйилган маҳсулотларни реализация қилганлик учун жавобгар бўлиши;

Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларини бузганлик учун тайёрловчилар (тадбиркорлар) «Ўзстандарт» ёки у ваколат берган сертификатлаштириш органларининг тақдимномаси асосида суднинг қарори билан давлат бюджети ҳисобига реализация қилинган маҳсулот қиймати миқдорида жарима тўлаши;

Тайёрловчилар (тадбиркорлар) истеъмолчи ёки буюртмачига етказилган зарарларнинг ўрнини қонун ҳужжатларнда белгиланган тартибда тўла ҳажмда қоплашлари шартлиги таъкидланган.

3. Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий-ҳуқуқий асослари ва миллий тизими:

- ❖ Ўзбекистон Республикасининг “Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги Қонуни;
- ❖ Ўзбекистон Республикасининг “Озиқ-овқат маҳсулотларининг сифати ва хавфсизлиги тўғрисида”ги Қонуни;
- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 12 августдаги 409-сонли “Сертификатланиши мажбурий бўлган маҳсулотлар рўйхатини, сертификатлаштиришни ўтказиш тартибини, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига хавфсиз эканини тасдиқлаш талаб қилинувчи товарларни олиб кириш ва ўз ҳудудидан олиб чиқиши тартибларини тасдиқлаш ҳақида”ги қарори;
- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 3 октябрдаги 342-сонли “Маҳсулот ва хизматларни стандартлаштириш, метрологияси ва сертификатлаштиришни такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори;
- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5 декабрдаги 427-сонли “Ўзбекистон Республикасига истеъмол товарларини олиб

киришни такомиллаштириш бўйича чора-тадбирларни татбиқ этиш ҳақида”ги қарори;

- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлдаги 318-сонли “Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тоғрисида”ги қарори;
- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 5 августдаги 373-сонли “Маҳсулотлар ва хизматларнинг стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш соҳа-тадбирлари тўғрисида” қарори.
- ❖ Сертификатлаштириш миллий тизимининг асосланувчи меъёрий ҳужжатлари “Ўзстандарт” агентлиги Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш бўйича миллий органи бўлиб, амалдаги қонунчиликка биноан қуйидаги фаолиятларни бажаради:
 - сертификатлаштириш соҳасида давлат сиёсатини амалга оширади;
 - маҳсулотлар, ишлар ва хизматлар сертификатланишини ўтказиш бўйича халқаро меъёрлар ва стандартлар билан уйғунлашган умумий қоидалар ҳамда тартибларни ўрнатади;
 - сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш бўйича дастурлар лойиҳаларини ишлаб чиқади ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига кўриб чиқиш учун тақдим этади;
 - Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган ҳолда сертификатлаштиришнинг халқаро тизимларига қўшилиш ҳақидаги қарорларни қабул қилади ҳамда стандартлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш хусусида келишувлар тузади;
 - Ўзга давлатлар билан ўзаро муносабатларда ва халқаро ташкилотларда сертификатлаштириш масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси номидан иш кўради;
 - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган ҳолда сертификатланиши мажбурий бўлган маҳсулотлар рўйхатини белгилайди;
 - Ўзбекистон Республикаси сертификациялаштириш миллий тизимига раҳбарлик қилади;
 - маҳсулот, ишлар ва хизматларни мажбурий сертификациялаштириш хусусидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга оширади;
 - бир хилдаги маҳсулот сертификацион тизими, сертификатланган маҳсулот, сифат тизимлари, сифат бўйича эксперт-аудиторлар давлат реестрини олиб боради.

Сертификатлаштириш бўйича ишлар олиб боришни Синовлар ва сертификатлаштириш Республика маркази (худудий бўлинмалари билан) ва бир хилдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитацияланган органлар амалга оширади. Сертификатлаштириш соҳасидаги ишларни мувофиқлаштириш ва раҳбарликни мосликни тасдиқлаш соҳасидаги техникавий сиёсатни бошқариш бошқармаси амалга оширади.

12-март. Сертификатлаштириш турлари ва схемалари

Режа:

1. Ихтиёрий ва мажбурий сертификатлаштириш

2. Сертификатлаштириш схемалари

3. “Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонун

1. Маҳсулотларни ихтиёрий ва мажбурий сертификатлаштириш. Қонуннинг 17-18-19-моддаларида ихтиёрий сертификатлаштириш, уни амалга оширувчи субъектлар, ихтиёрий сертификатлаштириш тизимлари ҳақида маълумотлар берилган. Жумладан, ҳар қандай маҳсулот норматив ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ эканлигини тасдиқлаш учун у юридик ва жисмоний шахснинг ташаббуси билан ихтиёрий сертификатлаштиришдан ўтказилиши мумкинлиги;

ихтиёрий сертификатлаштиришни «Ўзстандарт» белгилаб қўйган тартибда аккредитация қилинган юридик ва жисмоний шахслар амалга оширишга ҳақли эканлиги;

сертификатлаштириш қоидалари ва тартибини белгиловчи ихтиёрий сертификатлаштириш тизимларини аккредитация қилинган органлар «Ўзстандарт» билан келишган ҳолда белгилаши белгилаб қўйилган.

Мажбурий сертификатлаштиришни ўтказиш ишларини ташкил этиш «Ўзстандарт» зиммасига ёки унинг топшириғига биноан бошқа сертификатлаштириш органларига (уларни албатта аккредитация қилган ҳолда) юклатилади.

Сертификатлаштирилиши шарт бўлган маҳсулотларнинг рўйхатини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайди.

Одамларнинг ҳаёти, соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкига ҳамда атроф-муҳитга зарар етказиши мумкин бўлган маҳсулотларни тайерлаш, улардан фойдаланиш, уларни ташиш ёки сақлаш хавфсизлигини таъминловчи талаблар бўлмаган тақдирда давлат бошқарувининг тегишли органи бундай талабномаларни кечиктирмай ишлаб чиқиши ва амалга киритиши шарт.

Мажбурий сертификатлаштириш норматив ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ маҳсулот хусусиятини аниқлаш учун уни синашни, сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви ва назорати ўрнатишни ўз ичига олади.

Синовлар аккредитация қилинган синов лабораториялари (марказлари) томонидан тегишли норматив ҳужжатларда белгиланган усулларда, бундай ҳужжатлар бўлмаган тақдирда эса тегишли сертификатлаштириш органлари ишлаб чиққан усулларда амалга оширилади.

Мажбурий сертификатлаштириш ишлари учун аризачи қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда ҳақ тўлайди.

Аризачи ўз маҳсулотини мажбурий сертификатлаштиришдан ўтказишга сарфлаган маблағлар суммаси шу маҳсулот таннархига қўшилади.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган, аммо мувофиқлик сертификатига эга бўлмаган маҳсулотни тарғиб қилиш ман этилади.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар қуйидаги

ҳолларда:

сертификатлаштиришга тақдим этилмаган бўлса;
сертификатлаштириш талабларига мувофиқ эмаслиги сабабли
сертификатлаштиришдан ўтмаган бўлса;

агар сертификатнинг амал қилиш муддати тугаган ёки унинг амал қилиши тўхтатиб қўйилган (бекор қилинган) бўлса, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида реализация қилиниши мумкин эмас.

Қонунга ҳилоф тарзда мувофиқлик белгиси босилган маҳсулотларни реализация қилиш ман этилади.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларни реализация қилувчи тайёрловчилар (тадбиркорлар):

мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотни сертификатлаштиришга тақдим этишлари;

сертификатланган маҳсулотни сертификатлаш органларининг ўзи ёки улар эътироф этган органлар берган сертификат мавжуд бўлган тақдирдагина реализация қилишлари ва унинг норматив ҳужжатлар талабларига мос бўлишини таъминлашлари;

сертификатланган маҳсулотни, башарти, у норматив ҳужжат талабларига мувофиқ келмаса, шунингдек сертификатнинг амал қилиш муддати тугаган ёхуд унинг амал қилиши сертификатлаштириш органининг қарори билан тўхтатиб қўйилган ёки бекор қилинган бўлса, реализация қилишни тўхтатиб қўйишлари ёки тугатишлари;

мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотни сертификатлаштирувчи ва сертификатланган маҳсулотни назорат қилувчи органларнинг мансабдор шахслари ўз ваколатларини монеликсиз бажаришлари учун шароит яратишлари;

сертификатланган маҳсулот ишлаб чиқаришнинг техникавий ҳужжатларига ёки технология жараёнига киритилган ўзгаришлар ҳақида оертификатлаштириш органини белгиланган тартибда хабардор этишлари;

илова қилинган техник ҳужжатда маҳсулот мувофиқ келиши лозим бўлган сертификатлаштириш тўғрисидаги маълумотларни ҳамда норматив ҳужжатларни кўрсатишлари ва бу маълумотлар истеъмолчи (харидор, буюртмачи) эътиборига етказилишини таъминлашлари шарт.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларни Ўзбекистон Республикасига етказиб бериш учун тузиладиган контрактлар (шартномалар) шартида маҳсулотларнинг белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқловчи, «Ўзстандарт» томонидан берилган ёки эътироф этилган мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари бўлиши назарда тутилиши керак.

Миллий мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари ёки бошқа давлатларнинг «Ўзстандарт» томонидан эътироф этилган мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгилари аризачи (маҳсулот етказиб берувчи) томонидан божхона назорати органларига юкка тааллуқли божхона декларацияси билан биргаликда тақдим этилади ва улар маҳсулотни республика ҳудудига олиб киришга рухсатнома олиш учун зарур ҳужжатлар ҳисобланади.

Четдан олиб келинаётган маҳсулотнинг хавфсиз эканлигини тасдиқловчи ҳужжати бўлмаган тақдирда божхона назорати органлари бу хусусда «Ўзстандарт»ни хабардор этадилар ҳамда маҳсулотни сертификатлаштиришдан ўтказиш ёки чет эл сертификатини эътироф этиш тўғрисидаги масала сертификатлаштириш миллий тизими қоидаларига мувофиқ ҳал этилгунга қадар бу маҳсулотни четдан олиб киришни тақиқлаб қўядилар.

Сертификатлаштирилиши шарт бўлган маҳсулотларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан олиб чиқиш тартибини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайди.

Қуйидаги ишлар:

сертификатлаштиришни ривожлантиришнинг истикболларини, уни ўтказиш қоидалари ва тавсияларини ишлаб чиқиш;

сертификатлаштириш соҳасида расмий ахборотлар билан таъминлаш;

ҳалқаро (минтақавий) сертификатлаштириш ташкилотлари ишида қатнашиш ҳамда чет эл миллий сертификатлаштириш органлари билан биргаликда ишлар ўтказиш;

сертификатлаштириш юзасидан халқаро (минтақавий) қоидалар ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда уларни ишлаб чиқишда қатнашиш;

сертификатлаштириш юзасидан умумдават аҳамиятига молик илмий-тадқиқот ишлари ва бошқа ишлар олиб бориш;

сертификатлаштириш қоидаларига риоя этилиши устидан ҳамда сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви ва назорати олиб бориш ишлари давлат томонидан молиявий таъминланади.

Тайёрловчиларнинг (тадбиркорларнинг, сотувчиларнинг, ижрочиларнинг), синов лабораторияларининг (марказларининг), сертификатлаштириш органларининг мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя этишлари устидан ҳамда сертификатланган маҳсулот устидан давлат текшируви ва назоратини «Ўзстандарт»нинг давлат инспекторлари Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда ва шартларда амалга оширадилар.

2. Сертификатлаштириш бўйича ИСО таркибидаги қўмита томонидан тайёрланган ҳужжатда учинчи томон тарафидан амалга ошириладиган сертификатлаштиришнинг 9 та схемаси берилган бўлиб, республикамизда ҳам айнан шу 9 та схема татбиқ этилган.

Биринчи схема. Бу схема билан фақат маҳсулот намуналари турларини стандартлар талабларига мувофиқлигини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан ўтказилади. Бу ҳилдаги сертификатлаштиришда синовга тақдим этилган намуналарнинг белгиланган талабларга мувофиқлиги тасдиқланади, холос. Бу йўл ўзининг соддалиги ва унга кўп харажат талаб қилмаслиги туфайли миллий ва халқаро савдо муносабатларида муайян даражада тарқалган.

Иккинчи схема. Бу схемада, маҳсулотнинг намуна турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан ўтказилиб, сўнгра унинг сифатини савдо шаҳобчаларидан вақти-вақти билан олинадиган намуналар асосида назорат қилиб борилади. Бу усул тақдим этилган намуналар сифатини

баҳолаш билан серияли чиқаётган маҳсулотнинг ҳам сифатини баҳолаш имконини беради. Усулнинг афзаллиги - унинг соддалигидадир. Унинг камчилигига эса назорат синовлар натижасига қараб, агар маҳсулот стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланса, барибир уни савдо шахобчаларидан чиқариб ташлаш мумкин бўлмайди ёки уни чиқариб ташлаш учун бирмунча қийинчиликлар туғилади.

Учинчи схема. Маҳсулот намуналарининг турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказиш, сўнгра сотувчи ёки истеъмолчига юбормасдан туриб, вақти-вақти билан намуналарни назорат қилишга асосланади. Иккинчи схемадан фаркланувчи томони шуки, маҳсулот савдо шахобчаларига тушмасдан туриб, синов назорати ўтказилади ва стандартга номувофиқлиги аниқланса, маҳсулотнинг истеъмолчига жўнатилиши тўхтатилади.

Тўртинчи схема. Маҳсулот намуналарининг турларини худди 1-3 схемалардек синовдан ўтказишга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шахобчасидаги ҳамда ишлаб чиқаришдан олинган намуналарнинг текшириш назорати вақти-вақти билан ўтказиш орқали маҳсулотнинг сифати ҳисобга олинади. Бу ҳолда маҳсулот ишлаб чиқарилган бўлиб, унинг чиқарилишига маълум харажатлар бўлгандан кейин, стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланади.

Бешинчи схема. Бу схема маҳсулот намуна турларини тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказишга ва маҳсулот ишлаб чиқаришнинг сифатини баҳолашга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шахобчасида ва ишлаб чиқаришда намуналар сифатини вақти-вақти билан текширилиб, назорат қилиб борилади. Бу сертификатлаштириш усули нафақат маҳсулотнинг сифатини назорат қилибгина қолмай, балки корхонада чиқазиладиган маҳсулотнинг сифатини керакли даражада бўлишини ҳам назорат қилади.

Олтинчи схема. Фақат корхонадаги маҳсулотнинг сифатини таъминлаш билан тушуниш, баҳоланишини ўтказишга мўлжалланган. Бу усул айрим вақтда корхона тайёрловчини аттестатлаш деб ҳам юритилади. Бу хил сертификатлаштиришда фақат корхонанинг белгиланган сифатда режадаги маҳсулотни чиқариш қобилияти баҳоланади.

Еттинчи схема. Маҳсулотнинг ҳар бир тайёрланган тўдасидан синовларга танлаб олишга асосланган. Танлаб олиш синовларининг натижаларига қараб тўдани ортиш учун қарор қабул қилиниши аниқланади. Бу хилдаги сертификатлаштириш учун танланманинг ҳажми аниқланиши лозим, бу эса тайёрланган тўданинг катта-кичиклигига мақбул бўладиган сифат даражасига боғлиқ. Қабул қилинган қоидага асосан, танланмани тўплаш ваколатланган синов ташкилотлари томондан амалга оширилади. Бу хил сертификатлаштириш қўлланиши статистик усулни қўллаш билан боғлиқдир.

Саккизинчи схема. Ҳар бир тайёрланган, айрим буюмнинг стандартлар талабига мувофиқлиги синовлар ўтказиб аниқлашга асосланган. Бу сертификатлаштириш усулида юқоридаги 7 та схемаларга қараганда, таъминловчининг масъулияти анча юқори. Табиийки, муваффақиятли синовлардан ўтган буюмларгина сертификат ёки мувофиқлик белгисини олади. 8-схема маҳсулотга нисбатан юқори ва катъийроқ талаблар қўйилганда ишлатилишга асосланган ёки маҳсулотнинг ишлатилиши натижасида стандарт талабларга мос келмаслиги истеъмолчига катта иқтисодий зарар етказилганида

қўлланилади. Бу ҳам сертификатлаштириш қимматбаҳо металлдан ва қотишмалардан тайёрланадиган буюмларда кўпроқ қўлланилади. Бундан асосий мақсад қимматбаҳо металлларнинг белгиланган миқдорини, таркибини ва буюмнинг тозалигини текширишдир.

Тўққизинчи схема. Маҳсулотни сертификатлаштиришда фойдаланилади ва баёотдан ўтказишни ҳамда хавфсизлик талабларига мувофиқликни назарда тутди. Бу схемада мувофиқлик белгисини тасдиқлаш ишлаб чиқарувчининг хоҳишига кўра амалга оширилади.

Юқорида санаб ўтилган схемаларнинг ичида энг мукамал ва мураккаби бешинчи схемадир. Бу схема тўлиқ бўлганлиги учун уни асос қилиб олиб, ҳозирги замон халқаро сертификатлаштириш тизими яратилмоқда.

Сертификатлаштириш тизимларини бошқарувчи идора муайян турдаги маҳсулот сифатининг назоратини ташкил этиш, стандартларга риоя қилишни мажбурий талаб этишни, истеъмолчи ва савдо талабларини эътиборга олиб, мамлакатдаги амалда бўлган қоидалар ва меъёрий ҳужжатлар асосида ўз ишини ташкил этади.

Сертификатлаштириш идораси синовларни ўтказиш, корхонадаги ва савдо шаҳобчасидаги маҳсулотнинг сифатини назорат қилиш ва шунга ўхшашларни бажариб, учинчи томон вазифасини бажаради.

3. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни Олий Мажлис томонидан 1996 йил 26 апрелда қабул қилинган. Қонун истеъмолчиларнинг манфаатларини ҳимоя қилишга бағишланган. Тайёрловчи истеъмолчи олдида унинг ҳуқуқларини поймол қилганлиги учун қонун олдида жавобгарлиги, истеъмолчининг маҳсулот, хизматлар ва тайёрловчи тўғрисида тўлиқ маълумот олиш ҳуқуқига эга эканлиги, истеъмолчининг сотиб олаётган маҳсулотининг сифатини текширишга ҳаққи борлиги, яроқлилиқ муддати давомида кафолатланган хавфсизликка эга эканлигини қонун назарда тутди. Истеъмолчининг ҳаёти, соғлиги ва атроф-муҳитга хавф келтирувчи товарлар ишлаб чиқарилганлиги учун қуйидагиларнинг жавобгарлиги: тайёрловчи, меъёрий ҳужжатни тасдиқлаган орган, мувофиқлик сертификатини берган орган, табиатни сақлаш, соғлиқни сақлаш органлари ҳамда товарни ишлаб чиқаришга рухсат берган органларнинг жавобгарлиги қонунда келтирилган.

Қонун ундан ташқари истеъмолчиларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича кўнгилли жамоат бирлашмаларини тузишларига ҳуқуқ бериши таъкидланган.

Сертификатлаштириш асослари бўйича назорат саволлари

1. Сертификатлаштириш бўйича асосий тушунча ва атамалар
2. “Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги Қонун
3. Сертификатлаштиришнинг ҳуқуқий асослари
4. Сертификатлаштириш бўйича миллий тизимнинг мақсад ва вазифалари
5. Сертификатлаштириш жараёни ва босқичлари
6. Сертификатлаштириш органлари ва уларнинг фаолияти
7. “Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонун
8. Ихтиёрий ва мажбурий сертификатлаштириш
9. Сертификатлаштириш схемалари

Адабиётлар рўйхати:

1. Абдувалиев А.А., Латипов В.Б., Умаров А.С., Алимов М.Н., ва б. «Стандартизация. Метрология. Сертификация. Качество.» – Т.: НИИСМС, 2007. – 275 с.
2. Абдувалиев А.А., Алимов М.Н., Бойко С.Р., и др. «Основы стандартизации, сертификации и управления качеством» - Т., Издательство «Fan va texnologiya», 2005. – 540 с.
3. К 013:2003. Ўзбекистон Республикаси алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини стандартлаштириш тизимини ривожлантириш концепцияси.
4. К 014:2003. Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш концепцияси.
5. “Метрология тўғрисида”ги (ЎЗР 28.12.1993 й. 1004-ХП-сон; ЎЗР 26.05.2000 й. 82-П-сон, ЎЗР 25.04.2003 й. 482-П-сон) Қонуни.
6. Парпиев М.П., Каримова У.Н. “Электррадио ўлчашлар” фанидан маърузалар матни. Т:ТАТУ, 2003.-75 б.
7. Сергеев А.С., Латышев М.В., Терегеря В.В. Метрология, Стандартизация и сертификация. Учебное пособие. М. Логос. 2003.-536 с.
8. Сигов А.С., Белик Ю.Д., Верба В.С. и др. Метрология и электррадио измерения в телекоммуникационных системах. М.Высшая школа. 2005.
9. Тst 45.025:2000 Метрологик таъминлаш. Атамалар ва таърифлар.
10. Тартаковский Д.Ф., А.С.Ястребов – Метрология, стандартизация и технические средства измерений. Учебник для студ.вузов. М.: Высш.шк., 2002. -205 с.